

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Heike Peterson

**LASTE VÄÄRKOHTLEMISE MÄRKAMINE
ALUSHARIDUSE TÖÖTAJATE POOLT
PÄRNU MUNITSIPAALLASTEAEDEDE
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Anu Aunapuu, MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“..... a.

TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöökorralduse osakonna juhataja Anne Rähn

..... (osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
1. Laste õigused ja laste väärkohtlemise olemus.....	6
1.1. Laste õigused.....	6
1.2. Laste väärkohtlemise vormid.....	10
1.2.1. Laste väärkohtlemise olemus.....	10
1.2.2. Füüsiline väärkohtlemine ja selle märgid.....	12
1.2.3. Vaimne ehk emotsionaalne väärkohtlemine ja selle märgid.....	13
1.2.4. Seksuaalne väärkohtlemine ja selle märgid.....	14
1.2.5. Hooletusse jätmine ja ülekaitsus ning nende märgid.....	16
1.3. Väärkohtlemise võimalikud tagajärjed.....	17
1.4. Alushariduse töötajate kohustused väärkohtlemise märkamisel.....	20
2. Uuring Pärnu munitsipaallasteaedades väärkohtlemise märkamise kohta.....	22
2.1. Ülevaade Pärnu munitsipaallasteaedadest.....	22
2.2. Uurimismeetod ja valim.....	24
2.3. Andmete analüüs ja tulemused.....	27
2.3.1. Andmete analüüs.....	27
2.3.2. Lapse füüsiline väärkohtlemine vastajate hinnangul.....	29
2.3.3. Lapse vaimne väärkohtlemine vastajate hinnangul.....	31
2.3.4. Lapse seksuaalne väärkohtlemine vastajate hinnangul.....	33
2.3.5. Lapse hooletusse jätmine vastajate hinnangul	34
2.3.6. Lapse ülekaitsmine vastajate hinnangul.....	37
2.4. Järeldused ja ettepanekud.....	38
Kokkuvõte.....	43
Viidatud allikad.....	45
Lisad	
Lisa 1. Ankeet.....	49
Summary.....	55

SISSEJUHATUS

Laste väärkohtlemine on ühiskonnas tundlik teema, siiski tuleb esikohale seada laste tervis ja heaolu ning teema tuleb hoida päevakajalisena. Lapsevanemaks või lapse eest hooldajaks olemine nõuab suurt vastutust. Sama vastutus lasub ka lasteaiaõpetajatel, kui nende valve ja hoole alla on usaldatud väike inimene. Lapsel on õigus inimväärsele elule ja lapse suhtes ei ole õigustatud ei vaimne ega füüsiline vägivald. Lapse vastu suunatud füüsiline vägivald karistamise või distsiplineerimise eesmärgil on taunimisväärne ning alates 2016. aastast Eestis seadusega keelatud ning karistatav. Iga täiskasvanu kohustus on väärkohtlemise märkamisel last aidata ja talle abi otsida.

Vägivalda peaks olema kergem ära hoida kui selle tagajärgedega tegeleda. Lapse kodune kasvukeskkond on esmatähtis, seal peab olema tagatud tema hoolitsus, järelvalve, tugi ja kaitse. Vajaduse korral peab laps saama abi tervise probleemide puhul. Oluline on, et keegi märkaks ja omaks teadmisi kuidas edasi käituda. Eelkooliealised lapsed on väga haavatavad ja lapsepõlves läbi elatud ebameeldivad kogemused võivad neid mõjutada ka vanemas eas. Lapsepõlves kogetud seksuaalne, füüsiline ja/või vaimne vägivald võib hilisemas elus olla põhjuseks erinevatele haigustele ja inimsuhete probleemidele.

Lõputöö uurimisprobleemiks on laste väärkohtlemise avastamine, märkamine ja sellest teatamine ja/või selle informatsiooniga edasi tegelemine lasteaia töötajate poolt, kes puutuvad oma igapäevatoos lastega kokku. Väärkohtlemise märkamatuks jäämise puhul ei jõua lapsed abiandvate asutusteni ja tagajärjed väärkoheldud lapse üldisele tervisele võivad olla laastavad.

Lõputöö eesmärgiks on uurida ja analüüsida, mis on laste väärkohtlemine ja selle erinevatele vormidele viitavad märgid Pärnu munitsipaallasteaia töötajate hinnangul. Selleteemalist uuringut ei ole varem Pärnu linnas läbi viidud, mistõttu on käesoleva lõputööga saadavad tulemused kasulikud ja vajalikud Pärnu linna

alusharidusosakonnale, kes vastavalt vajadusele korraldavad lasteaia töötajatele koolitusi.

Lõputöö eesmärgist ning uurimusküsimustest lähtuvalt on töö uurimisülesanded:

- laste väärkohtlemise vormidest ja märkidest teoreetilise ülevaate koostamine;
- uurimuse planeerimine, sh uurimismeetodi valimine ja küsimustiku koostamine;
- uurimuse läbiviimine Pärnu linna hallatavate lasteaia töötajate seas ja andmete analüüsimine;
- uurimusele tuginedes peamiste tööst tulenevate järelduste väljatoomine ja Pärnu linna alushariduse osakonnale ettepanekute tegemine.

Uurimisülesannete lahendamiseks koostati ankeetküsitlus, mis viidi läbi veebipõhiselt. Valimi moodustasid Pärnu lasteaedade õpetajad, õpetaja-abid ja teised lastega töötavad spetsialistid.

Lõputöö koosneb kahest osast, millest esimeses on välja toodud teoreetiline põhi, kus kirjutatakse laste õigustest, laste väärkohtlemise erinevatest vormidest ja märkidest ning võimalikest väärkohtlemise tagajärgedest. Peatükis tuuakse välja lasteaia töötaja kohustused väärkohtlemise märkamisel. Töö teine osa keskendub Pärnu munitsipaallasteaedade kirjeldamisele, valimile ja uurimistulemustele. Seejärel analüüsiti ankeetküsitlusega saadud Pärnu lasteaia töötajatelt saadud vastuseid ja tulemusi. Alushariduse töötajate vastuste põhjal tehti ettepanekuid olukorra parendamiseks.

Kõik töös olevad joonised, mis kajastavad uurimuse tulemusi, on lõputöö autori koostatud. Teoreetilise põhja koostamiseks on kasutatud erinevaid allikaid, millele on viidatud ja lisana kajastub Pärnu munitsipaallasteaedade töötajatele levitatud ankeetküsimustik.

Lõputöö autor tänab kõiki töö valmimisele kaasa aidanud isikuid. Autor tänab oma juhendajat Anu Aunapuud ja teadustöö aluste lektorit Monika Übnerit heade soovitude eest. Eriline tänu Pärnu linna alushariduse peaspetsialisti Marga Nappale meeldiva ja konstruktiivse koostöö eest ning uurimuses osalenud Pärnu linna lasteaedade töötajatele.

1. LASTE ÕIGUSED JA LASTE VÄÄRKOHTLEMISE OLEMUS

1.1. Laste õigused

Lastekaitseseaduse (LasteKS) § 3 järgi peetakse lapseks iga alla 18-aastast isikut. Kui vanus ei ole teada, peetakse isikut lapseks, kuni ei ole vastupidist tõendatud. (Lastekaitseseadus, 2014) Eesti Vabariik ühines 1991. aastal Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsusega Lapse õiguste konventsiooniga (1996) mille artikli 19 kohaselt rakendavad konventsiooni osalisriigid kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest. (Lapse õiguste konventsioon, 1996) Konventsiooniga rõhutatakse, et laps on samasugune inimene ja tal on õigused, kohustused, huvid ja vajadused nagu täiskasvanulgi. Lapsele kehtivad kõik inimõigused. Kellelgi ei ole lapse üle omanikuõigusi, ka mitte tema vanemal. (Politsei- ja Piirivalveamet, 2013, lk 5) Vanemaks saadakse, kui perre sünnib laps. Uus roll nõuab teatud oskusi ja teadmisi, et laps oleks hoitud ja hooldatud. Kogu vastutus lapse heaolu eest lasub vanematel. Teadmised positiivsetest lastekasvatuse meetoditest tuleks omandada enne lapsevanemaks saamist.

Õiguskantsleri seadus (ÕKS) § 1 järgi täidab õiguskantsler tulenevalt laste õiguste konventsiooni artiklist 4 lapse õiguste kaitse ja edendamise ülesandeid. (Õiguskantsleri seadus, 1999) Lapse suhtes pole õigustatud mingit laadi vägivald – ei vaimne ega füüsiline. Vaimse vägivalla all mõeldakse alandamist, solvamist, isoleerimist ja muid tegevusi, mis mõjutavad lapse vaimset tervist. Füüsilise vägivalla all mõeldakse aga jõu kasutamist, mille eesmärgiks on põhjustada kuitahes kerget või rasket valu ning ebamugavust. Ka lapse kehaline karistamine ja kehalise karistamisega hirmutamine on vägivald. (Õiguskantsleri Kantselei, 2015, lk 7) Lapse kehalise karistamise selgesõnaline keeld jõustus alles

1. jaanuaril 2016 lastekaitseseadusega. Kehaliseks karistamiseks peetakse laksu andmist, vitsa andmist, tutistamist, raputamist ja kõik muu, mis võib lapsele valu või ebamugavust tekitada.

LasteKS § 24 sätestab, et lapse hooletusse jätmine, lapse emotsionaalne, vaimne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamine ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud. Füüsilist jõudu tohib kasutada vaid lapse liikumise või liigutuste piiramiseks määral, mis on proportsionaalne ja vähim vajalik teda ähvardava või temast lähtuva ohu tõrjumiseks. (Lastekaitseseadus, 2014) LasteKS § 25 järgi on julmust ja vägivalda õhutavate trükiste, filmide, heli- ja videosalvestiste ning esemete demonstreerimine lastele keelatud. (*Ibid*)

Eestis käsitletakse laste õigusi mitmetes seadustes ja alaealiste õiguste tagamiseks on loodud organisatsioon MTÜ Lastekaitse Liit. Mitte kõik riigid ei ole laste õigusi seadustega reguleerinud. Šotimaal ei ole laste füüsiline karistamine seadusega keelatud, kuigi viidates inimõigustele on tehtud mitmeid katseid keeldu algatada. Soovitav on vanematele õpetada positiivseid distsiplineerimise tehnikaid ja välja töötada laste füüsilist karistamist keelav seadus. (Scott, Lewsey, Thompson, & Wilson, 2013, lk 343) Suurbritannias ei ole „laksu andmine“ samuti veel seadusega vastuolus, kui lapsevanem põhjendab seda kui „mõistlikku korralekutsumist“. (Radford *et al.*, 2011, lk 44) Islami seaduste järgi peetakse lapseks igat last, kes ei ole jõudnud puberteedini. Lapsed jõuavad puberteedini aga erinevas vanuses ja see ei ole seadusega rangelt määratletud. Enamik juriste on aga fikseerinud miinimum täisikka jõudmise vanuse: tüdrukud 9-aastaselt ja poisid 12-aastaselt. Maksimum vanuseks on määratletud 15-aastat, mis kehtib tüdrukutele ja poistele ühiselt. Eeldatakse, et selles eas on lapsed puberteedini jõudnud ning sealt edasi peetakse neid täiskasvanuks. (Islam, 2015, lk 179).

Islamiusulised toetuvad Koraanile ja seal kirjas olevale, mis on nende jaoks puutumatu ja püha. Eestis nagu ka enamustes riikides, tagatakse laste õigused ja kohustused seadustega. Islam tähistab väga tugevalt, et iga elu on õnnistatud ja lapse õigused hakkavad kehtima juba tema eostamisest. Abort on islamistide puhul keelatud ja see kes tapab ebaseaduslikult on terve inimkonna vaenlane.

(Islam, 2015, lk 181). Pärast lapse sündi kehtib lapsele õigus heale nimele ja kasvatusele, haridusele ja kaitsele igat liiki julmuse, ahistamise, vaimse või füüsilise väärkohtlemise või karistamise eest. Rõhutakse vanemate, eestkostjate, ühiskonna ja riigi kohustusele teostada lapse õigusi. (*Ibid.*, lk 182)

Hollandis läbiviidud uuringu kohaselt on õpetajad arvamusel, et nende töökohustuse hulka kuulub ka laste väärkohtlemise märkidele tähelepanu pööramine, kuid õiguskaitse organitele oma tähelepanekust teatamine on üsna ebatavaline. Õpetajate hinnangul võib teatamisel olla negatiivsed tagajärjed, näiteks kolitakse teise regiooni või lapsevanemad hakkavad õpetajaid süüdistama ja muutuvad nende vastu agressiivseks. Eelkooli õpetajad ei usalda lastekaitse organeid pikkade ootejärjekordade, liigse bürokraatia, ebaselge kommunikatsiooni, puuduliku järelvalve ja hilinevad hooldusele võtmise tõttu. (Schols, Ruiter, & Öry, 2013, lk 7)

Eesti lasteaia õpetajate seas läbiviidud uuring kajastas õpetajate arusaamu ja kogemusi, mis on seotud abivajavate laste vajadusi väärkohtlemise ja hooletusse jätmise kontekstis. Tehti kindlaks, et üldiselt õpetajad mõistavad abivajava lapse ja väärkohtlemise mõistet ning neil on kogemusi taoliste lastega. Kuigi emotsionaalset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist oli neil keerulisem määratleda, kui näiteks füüsilist väärkohtlemist. Uuring näitas vajadust toetada õpetajate pädevust ja kindlustunnet abivajava lapse identifitseerimisel ja teatamisel. (Toros & Tiirik, 2016, lk 21)

Uuringust selgus, et õpetajad seostavad abivajavat last peamiselt vanemliku hooleta jäänud lapsega. Hooletusse jätmist kirjeldati järgnevate väljenditega: määrdunud väljanägemine, puudulik kodune hoolitsus, näljane, vaene, ebaturvaline, ebakompetentne lastekasvatus, vanema alkoholi kuritarvitamine. Lapse füüsilist ja vaimset väärkohtlemist kirjeldati järgnevalt: füüsiliselt ohtlik, kiusamine, verevalumid, armid, ignoreerimine, seksuaalne väärkohtlemine. Vastajatest 99,1% nõustus, et lapse peksmine ja löömine on väärkohtlemine ja 84,3% nõustus, et ignoreerimine, tähelepanu puudulikkus on lapse väärkohtlemine. Mõni õpetaja ei pidanud ühemõttelist veenmist seksuaalsesse tegevusse lapse kuritarvitamiseks. (Toros & Tiirik, 2016, lk 24–25) LasteKS § 22 järgi on lapsega töötav isik kohustatud lapse abivajaduse ilmnemisel otsima abi ja vajaduse korral tegema koostööd lastekaitsetöötaja või teiste lapsega töötavate isikutega.

(Lastekaitseseadus, 2014) Tehti järeldus, et lasteaednikele on vaja meelde tuletada nende kohustusi õpetajana. Kohustusi kaitsta laste õigusi, varajase märkamise tagamine ja abi vajavast lapsest teatamine õigeaegse abi ja toetuse saamiseks. (Toros & Tiirik, 2016, lk 28) Lasteks § 27 ütleb, et abivajavast lapsest teatamise kohustus on kõigil, kellel on olemas teave abivajavast lapsest. Abivajavast lapsest tuleb viivitamatult teatada kohaliku omavalitsuse üksusele või lasteabitelefoni 116 111. (Lastekaitseseadus, 2014)

Laste vastu suunatud vägivalda ja väärkohtlemist uurivad tööd, mis käsitlesid spetsialistide vaateid laste väärkohtlemisele koguti „Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses“ raamatusse. Lasteaiaõpetajate seas läbiviidud uurimusest selgus, et pedagoogid väljendasid oma arvamust pigem ebalevalt. Väärkohtlemise määratlemine ja kirjeldamine tekitas lasteaednikele enim raskusi. Ainsana intervjueritud spetsialistide seast tõi üks õpetaja välja võimaluse, et ka lastega töötav inimene võib osutuda väärkohtlejaks. (Strömpl, Selg, & Linno, 2012, lk 209)

Lasteaiaõpetajad ei soovinud kasutada väljendeid „peksmine“ või „löömine“, mis näitas, et ei osata või ei taheta kasutada otsesõnu. Pedagoogidel võib olla soov mitte sekkuda pere olukorda ja seeläbi säästavad ennast lisaprobleemidest, mis võivad sekkudes esile kerkida. (*Ibid.*, lk 210) Vägivalla ennetamise strateegia hinnangul on vajalik erialaspetsialistide teavitamine ja koolitamine vägivallale ja väärkohtlemisele viitavatest märkidest. (Justiitsministeerium, 2015, lk 18)

Sotsiaaltöuurimusest (Strömpl *et al.*, 2012, lk 222–223) selgus, et alushariduse pedagoogid ei tundnud hästi laste väärkohtlemise ja sekkumisega seotud mõisteid. Lasteaiatöötajad ei osanud öelda, kas nende asutuses on kehtestatud eeskiri, mis abistab vägivallajuhtumite käsitlemise puhul. Kritiseeriti seadusi ja uuringu läbiviijad oletasid, et enda teadmatuse varjamiseks. Eripedagoog ei olnud lastekaitsega seotud seadusi lugenud ega osanud neid ka nimetada. Rõhudes oma vastutustundele lapsi aidata ja märgata, leevendati oma asjatundmatust. Pedagoogid nõustasid, et nende väljaõpe väärkoheldud lastega töötamisel on puudulik. Uuringus osalenud tunnistasid, et nad ei tea millist abi on väärkoheldud lapsel või probleemidega peredel võimalik saada nii omavalitsuselt kui teistest asutustest.

1.2. Laste väärkohtlemise vormid

1.2.1. Laste väärkohtlemise olemus

Lapse väärkohtlemine on mis tahes käitumine lapse suhtes, mis alandab tema füüsilist ja psüühilist heaolu, seades ohtu tema eakohase arengu ja tervisliku seisundi. Väärkohtlemine võib olla füüsiline, seksuaalne, emotsionaalne, hooletusse jätmine ja ülehoolitsus. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 28) Lapse väärkohtlemine on mis tahes tegu (kuritarvitamine) või tegevusetus (hooletusse jätmine) vanema või hooldaja poolt, mille tulemuseks on tegelik või potentsiaalne oht või kahju lapsele. (Compier-de Block *et al.*, 2016, lk 207)

Lapse väärkohtlemist jagatakse kolme suurde gruppi (Soonets *et al.*, 1997, lk 92): lapsele suunatud vägivallateod; lapse hooletusse jätmine ehk lapse vajaduste rahuldamata jätmine; lapse ülehooldamine ehk ülekaitsus.

Soonets jt (*Ibid.*, lk 92) leidsid, et laste väärkohtlemine võib avalduda erinevates vormides: emotsionaalses, füüsilises, psühholoogilises ja seksuaalses. Erinevad vormid võivad esineda ühes vägivalda episoodis koos. Füüsiline ja seksuaalne väärkohtlemine on ka emotsionaalne väärkohtlemine ja ka teised väärkohtlemise vormid avaldavad oma mõju psühholoogilisel tasemel.

Kurjategijateks võivad olla: lapsevanemad või teised pereliikmed, hooldajad, sõbrad, tuttavad, võõrad, tervishoiutöötajad, teised lapsed, autoriteedid (õpetajad, politseinikud, vaimulikud) (Butchart, Harvey, Mian, & Färniss, 2006, lk 7) Vanematepoolne vägivald leiab aset koduseinte vahel ja on üks kõige vähem nähtav laste väärkohtlemise viise. Ennetamise strateegiate ja ohvri abi väljatöötamisel tekitab see erilisi raskusi, kuna kurjategija ja lapse eest hooldaja on sama allikas. Vanemate ja teiste pereliikmete poolt kannatada saanute laste absoluutset arvu ei ole võimalik kinnitada, kuid laste väärkohtlemine on tunnustatud rahvusvahelise tõsise rahvatervise, inimõiguste, juriidilise ja sotsiaalse probleemina. (Butchart *et al.*, 2006, lk 7) Vanemate poolt toime pandud kuritegu lapse vastu näitab vanemlike oskuste puudulikkust. Ema ja isa võivad oma last väärkohelda erinevatel põhjustel, isa pigem füüsilistel ja ema emotsionaalsetel põhjustel. (Cheung, 2016, lk 45) Eelkooliealised lapsed usaldavad oma vanemaid pimesi ega sea neile mingeid tingimusi. Vanemad on laste silmis nende tugi ja

eeskuju, isegi kui nad tekitavad lastele kahju. Lapse hooletusse jätmine seab ohtu lapse neuroloogilise arengu, vähese emotsionaalse läheduse tõttu. Varajases lapsepõlves hooletusse jätmine on eriti kahjulik, sest sellel ajal areneb aju kõige enam. Väärkoheldud lapsed on vastuvõtlikud intellektuaalsetele ja kognitiivsetele haigustele. Probleemid võivad olla seotud kasvukeskkonnaga kohanemisega. Kui probleeme ei suudeta varakult lahendada või leevendada, siis väärkoheldud laste probleemid laienevad aja jooksul veelgi, tekivad arenguhäired ja süveneb riskantne tervisekäitumine. (Ellenbogen, Klein, & Wekerle, 2014, lk 1366)

Lastevastane vägivald toimub sageli kohtades, kus on ebatõenäoline olla tunnistajaks. Ohvrid puutuvad harva ametiasutustega kokku ja paljud tagajärjed tulevad ilmsiks alles aastaid pärast väärkohtlemise avalikustamist. Nähtamatusega kaasneb aga suur kaotus. Täiskasvanute võimuses on aga asendada vägivald, mida lapsed kogevad turvalise, stabiilse ja hoolitseva keskkonnaga, kus lapsed saavad areneda. (Hillis, Mercy, & Saul, 2016, lk 394) Kuritegevus Eestis 2015 andmete kohaselt on ligi 2/3 perevägivalla juhtumitest seotud praeguste või endiste elukaaslaste või abikaasade vägivallaga. Vanemate vägivalda laste või kasulaste vastu esines kokku 14% ja laste vägivalda oma vanemate vastu 9%. Valdav osa perevägivalla ohvritest on naised (82%) ja neljandikul juhtudest oli laps perevägivalla tunnistajaks ehk pealtnägijaks või kannatanuks. (Ahven *et al.*, 2016, lk 36)

Perevägivalla osakaal kõigist vägivallakuritegudest on alates 2011. aastast uuringu andmete järgi pidevalt tõusnud. (*Ibid.*, lk 34) 2015. aastal kasvas eelneva aastaga võrreldes ka seksuaalkuritegude arv, eelkõige alaealiselt seksi ostmine, suguühe järeלטulijaga, lasteporno valmistamine ja selle võimaldamine ning lapseealise seksuaalne ahvatlemine. (*Ibid.*, lk 44–45) Lastevastase seksuaalse kuritarvitamise puhul oli kolmveerandil juhtudel kurjategijaks ohvrile tuttav: 25% pereliige või sugulane (kõige sagedamini isa või kasuisa), 49% muu tuttav. (*Ibid.*, lk 47–48) Kasvukeskkond mõjutab lapsi edaspidises elus kõige enam. Oma kogemuste kaudu loob laps oma reaalsuse ja normaalsuse. Seetõttu on väga oluline, et laps kasvaks turvalises ja hoolivas kodus, et temast kasvaks täisväärtuslik ühiskonna liige. Täiskasvanute kohustus on olla oma lastele positiivseks eeskujuks ja toetada lapse arengut nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt.

1.2.2. Füüsiline väärkohtlemine ja selle märgid

Füüsiline väärkohtlemine on käitumisviis, mis põhjustab otsest või potentsiaalset füüsilist kahju kas millegi tegemise või tegematajätmise tagajärjel, olles usaldatava isiku kontrolli all. Füüsiline väärkohtlemine võib lapsel põhjustada eluohtlikke füüsilisi kahjustusi, aga hiljem ka psühholoogilisi kahjustusi. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 34–35) Füüsiline väärkohtlemine võib avalduda väga erinevates vormides ja selle puhul kahjustatakse lapse tervist otseselt.

Füüsiline väärkohtlemine viitab vägivalla kasutamisele ja füüsilisele agressioonile, mis hõlmab kahte alatüüpi: agressiivne füüsiline suhtlemine ja füüsiline vägivald. Esimene sisaldab vägivaldset füüsilist tegu vanema poolt kui sundivat või karistavat kasvatusmeetodit (laksu andmine, löömine), teine viitab sellele kuidas väärkohtlemine toime pandi (vägivaldselt raputab last, paneb lapse keevasse vette). (Calheiros, Monteiro, Patricio, & Carmona, 2016, lk 2292)

Tervise Arengu Instituudi (TAI) lasteaedadele mõeldud juhendmaterjali põhjal on füüsiline väärkohtlemine (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 35): nügimine, lükkamine, tõukamine; raputamine; küünistamine, näpistamine; tutistamine; löömine; peksmine; põletamine; lämmatamine, kägistamine; uputamine; relva kasutamine lapse vastu.

Põlvedel, küünarnukkidel ja otsmikul esinevad sinikad kipuvad olema laste puhul normaalsed ja nende pärast ei ole üldiselt vaja muretseda. Ebaharilikes piirkondades, mis asuvad luudest eemal ning mida esmapilgul pole näha ja esinevad muustrina, peaks märkamise korral tõstatama täiskasvanute seas rohkem küsimusi. Käe või haaramise jälg ja verevalumid, mis sarnanevad rihma, pandla, juukseharja, lusika, kahvli jmt jäljele, viitavad väärkohtlemisele. Silmade ümbruses ja lõualuu tipus asuvad sinikad peaksid samuti ärevust tekitama, kuna kukkumise tagajärjel kaitseb silma luu ja väga harva kukutakse otse lõuale. (Hilton, 2016, lk 16)

Rebendid, verevalumid, sügavad haavad, luumurrud, murtud hambad, silmakahjustused, sisemised vigastused, peatraumad, põletused ja põletushaavad on üldlevinud vigastuste näited. Sellised vigastused mõjutavad igas vanuses inimest ja võivad põhjustada püsivat puuet või moonutust, sealhulgas ajukahjustust, amputatsiooni või halvatusi. (Hillis *et al.*, 2016, lk 395)

Lasteaia töötajatele mõeldud juhendmaterjali põhjal võib kirjeldada, et füüsiliselt väärkoheldud lapsel võib esineda füüsilise kontakti suhtes vastumeelsus. Laps võib vältida suhtlemist eakaaslastega või on nendega agressiivne. Valu istumisel või liikumisel ja alaline hirmutunne võib viidata väärkohtlemisele. Lasteialaps võib vägivalla tõttu olla madala enesehinnanguga ja kergesti ärrituv. Kui lapsel esinevad unehäired, voodimärgamine, imeb pöialt, käitub ilma põhjusest teistega vaenulikult, võib sellise käitumise taga olla lapse kuritarvitamine. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 35–36) Füüsilise vägivallaga kaasneb alati emotsionaalne väärkohtlemine.

Põletushaavadega tuleb olla ettevaatlik kuna lapsed tõmbavad vahel endale midagi kuuma peale. Põletused, mis on liiga sümmeetrilised nagu näiteks sigareti jäljed, mis asuvad ebatavalise koha peal nt tuharad ja millega võivad kaasneda muud vigastused, peaksid seevastu muret tekitama. (Hilton, 2016, lk 17) Juustest järsult haarates või juustest lohistades tekivad muhud või isegi verejooks ja verevalum. See koht on hell ja juuste kaotus on lokaliseeritud. (*Ibid.*, lk 1) Füüsilist väärkohtlemist on kergem märgata, kuna selle tagajärjel tekitab väärkohtleja lapsele nähtavaid kahjustusi. Kui kuritarvitaja teeb seda pidevalt ja soovib, et see jääks varjatuks, tekitab ta kahjustusi kohtadesse, mis jääb riiete varju. Kuritarvitaja võib ka last peita ehk koduseinte vahel hoida ega vii teda silmnähtavate kehaliste vigastustega kollektiivi.

1.2.3. Vaimne ehk emotsionaalne väärkohtlemine ja selle märgid

Tavaliselt kogeb inimene oma esimest isiklikku sotsiaalset suhet oma vanemaga. Kuritarvitamine ja/või hooletusse jätmine varajases eas oma vanemate poolt on lapsele emotsionaalselt traumeeriv. Emotsionaalne väärkohtlemine võib mõjutada laste sotsiaalsete oskuste kujunemisele hälbeliselt. Sotsiaalsed oskused koosnevad mitmetest inimkäitumise liikidest: empaatia, enesekontroll, viisakus, usaldus, enesekindlus ja efektiivne lähenemine teistele inimestele. (Ometto *et al.*, 2016, lk 397)

Vaimne väärkohtlemine on krooniline käitumismuster, kus last ähvardatakse, halvustatakse, alandatakse ja naeruvääristatakse. (Compier-de Block *et al.*, 2016, lk 207) Emotsionaalne väärkohtlemine on mis tahes tegu, mis ohustab lapse tundeelu eakohast arengut. Emotsionaalse väärkohtlemise erinevad vormid on

(Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 33): ähvardamine; hirmutamine; naeruväärastamine; tõrjuv ja vaenulik käitumine; liikumise piiramine; halvustamine; kritiseerimine: teenimatu süüdistamine.

Vaimset kannatavad ka need lapsed, kes peavad kodus pidevalt kuulma või nägema vanemate tülitsemist. Kui tülitsemine muutub inetuks ja sellest saab igapäevane suhtlusvorm, võib see mõjuda lapse emotsionaalsele tervisele ning hakata häirima tema arengut ja eluga toimetulemist. (Politsei- ja Piirivalveamet, 2013, lk 11) Vanematevahelise vägivalla tunnistajaks olemine tekitab lastele kannatusi ja stressi. Vanematevaheline vägivaldsus on tõsine probleem: USAs on 17% kuni 17-aastastest lastest füüsilise või vaimse vägivalla tunnistajaks, Hollandis on 13% alaealisi perevägivalla tunnistajaks. (Overbeek, de Schipper, & Lamers-Winkelmann, 2013, lk 1203)

Lapse teadlik vaigistamine ja tema seisukohtade väljendamise mitte võimaldamine või tema seisukohtade üle naermine on üks lapse alandamise viise. Lapse kohtlemine väärtusetu, ebaadekvaatse, mittearmastatu ja -vajatuna, mille alla kuuluvad ka järgnevad käitumisliigid: terroriseerimine; manipuleerimine; sõimamine; solvamine, halvustavate nimedega kutsumine; karjumine; lapse isoleerimine normaalsest sotsiaalsest suhtlemisest; tusatsemine, on lapse emotsionaalne väärkohtlemine. (Radford *et al.*, 2011, lk 22)

Isiksus hakkab kujunema juba lapseas. Lapse arengut mõjutab suures osas kasvukeskkond ja teda ümbritsevad inimsuhted. Väärkoheldud laste minapilt, sõprussuhete loomise oskus, probleemide lahendamise võimekus ja enesehinnang sõltub suures osas lapseas kogetust. Usalduse puudumisel teiste inimeste vastu on keeruline luua uusi suhteid. Lähedus oma hooldajaga lapseas on aluseks lähedussuheteks täiskasvanueas.

1.2.4. Seksuaalne väärkohtlemine ja selle märgid

Seksuaalne väärkohtlemine on lapse kaasamine seksuaalsesse toimingusse, mida laps ise täielikult ei mõista, millele ei suuda anda nõusolekut, mille jaoks laps ei ole arenguliselt valmis ja mis eirab seadusi ja sotsiaalseid tabusid. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 36). Eelkooliealised lapsed ei mõista oma arenguliste eripärade tõttu seksuaalsusega seotud asjaolusid, kuid iga täiskasvanu peaks oskama märgata, kui tegemist on normist kõrvalekaldega.

Tegevus võib hõlmata füüsilist kontakti, sealhulgas seksuaalset kallaletungi (näiteks vägistamist või oraalseksi) või penetratsioonita tegu nagu masturbatsioon, suudlemine, hõõrumine ja katsumine läbi riiete. Need võivad sisaldada ka kontaktivaba tegevusi. Lastega vaadatakse seksuaalse sisuga pilte või videoid, julgustatakse lapsi käituma seksuaalselt sobimatul viisil või riietatakse laps väärkohtlemise eesmärgil ebasobivalt. See sisaldab ka prostitutsiooni ja lapse seksuaalset ärakasutamist kaubandusliku või rahalise kasu eesmärgil. Ka teised lapsed või naised võivad olla seksuaalsed kurjategijad. (Radford *et al.*, 2011, lk 22) Lapse seksuaalselt väärkohtlejaks võib olla väga lähedane pereliige nagu näiteks isa, kasuvanem, vanavanem, õde või vend. Väärkohtlejaks võib osutuda ka peretuttav või keegi võõras. Seksuaalne väärkohtlemine ei sõltu sotsiaalsest kuuluvusest ega rahvusest.

Seksuaalsele väärkohtlemisele viitavad märgid: vaginaalne sügelus või valu; kõhukinnisus või määrdumine; pärasoolet või vaginaalne verejooks; korduv kuseteede infektsioon; korduv kõhuvalu; korduv peavalu; söömishäired; seksuaalse sisuga mängud; marrastused sisereitel või põlvedel; haaramise jäljed puusadel või õlavartel; hammustused. (Shelby, 2008) Väärkohtlemine võib väljenduda mitmel erineval viisil ja seksuaalsele kuritarvitamisele viitab veel: voodimärgamine, laps keeldub minemast vannituppa, ebasobiv seksuaalne käitumine, seksuaalsed mängud või masturbatsioon, eale mittekohased teadmised seksist või seksuaalselt agressiivne käitumine. (Hilton, 2016, lk 18).

Väärkohtlemise kahtluse korral peaks põhjalikult uurima lapse käitumist. Kanadas läbiviidud uuringust, kus osales 47 seksuaalselt väärkoheldud kolme kuni kuue aastase lapse vanema selgus, et väärkoheldud lastel esineb rohkem emotsionaalset ebastabiilsust ja negatiivsust. Vanematelt saadud vastuseid võrreldi mitte väärkoheldud laste vanemate vastustega. Probleemid esinesid pärast kuritarvitamise avalikuks tulemist ja püsisid aasta hiljemgi. Uuringu kohaselt täheldasid ka õpetajad laste madalat emotsioonide regulatsiooni. (Séguin-Lemire, Hébert, Cossette, & Langevin, 2017, lk 312) Seksuaalne väärkohtlemine ei pruugi jätta kehalisi märke, kuid võib väljenduda tervisenäitajate muudatusena. Muutuda võib ka käitumine. Eelkooliealised lapsed panevad oma kogemused mängudesse ja joonistustesse. Lasteaiaõpetajatel tasub olla tähelepanelik ning jälgida laste omavahelisi mängu, sõnavara ja juurelda, mida lapsed mängivad.

1.2.5. Hooletusse jätmine ja ülekaitstus ning nende märgid

Lapse hooletusse jätmine on üks väärkohtlemise liike, mille puhul ei saa viidata konkreetsele tegevusele või tegemata jätmisele vaid pidevale hooletusse jätmisele. Vanem ei soovi või ei oska võtta vastutust lapse kasvatamise eest ja ülehinnatakse lapse võimekust iseseisvalt toime tulla.

Füüsiline hooletusse jätmine viitab lapsevanema või hooldaja kroonilisele võimetusele rahuldada lapsele esmavajadusi nagu toit, riided, peavari, hariduse võimaldamine, kaitse ja järelevalve. Emotsionaalse hooletusse jätmise korral ei pakuta lapsele piisavalt tuge, tähelepanu ja kiindumust. (Compier-de Block *et al.*, 2016, lk 207) Hooldaja tähelepanematus ning lapse arenguks vajalike tingimuste pidev rahuldamata jätmine, kuigi perekonnas on vajalikud ressursid olemas. Sinna kuulub ka suutmatust last korralikult kasvatada ja teda aimatava ohu eest kaitsta. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 31) Lapse hooletusse jätmine on ka lapse tervise eest mitte muretsemine. (Radford *et al.*, 2011, lk 22) Füüsiliselt on hooletusse jäetud ka need lapsed, kelle vanem või vanemad on töö tõttu perekonnast eemal. Last või lapsi kasvatab üks vanem ja igapäevaeluga toimetulek tekitab raskusi. Tavapäraselt on tegemist emaga, kes on üle koormatud ning lapse vajadused jäävad märkamata.

Hooletusse jätmist tasub kahtlustada, kui laps varub või varastab toitu, saabub kollektiivi pesemata või lapsel puuduvad ilmastikule vastavad riided. Lisaks viitab füüsilisele hooletusse jätmisele või füüsilisele kuritarvitamisele, kui laps ei ole kodustes tingimustes haigusest taastunud ega terveks saanud ja tal on kaasas retseptiravimid. (Viezel & Davis, 2015, lk 3) Lõputöö autorile teadaolevalt ei ole lasteaiatöötajatel sisekorraeeskirjade kohaselt lubatud lastele ravimeid manustada ning haigele lapsele kutsutakse lapsevanem järele või keeldutakse last hommikul rühma vastu võtmast. Vanema kutsub järele kas tervishoiutöötaja või rühma õpetaja. Erandeid ravimite suhtes võib teha krooniliste haiguste puhul, kui see on arsti poolt kinnitatud.

Ülekaitstus ehk ülehoolitsus võib näida lapsevanemale endale armastusena lapse vastu, kuid tegelikkuses on see samuti lapse väärkohtlemine. Lapse eest tehakse ära asju, mida ta peaks ise õppima tegema. Lapse eakohane areng on vanema või hooldaja poolt pidurdatud tema liigse hellitamisega.

Ülekaitstus lapse suhtes on väärkohtlemise liik, mille puhul vanem või hooldaja liialdab kontrolli hoidmisega lapse tegevuse üle. Laps jäetakse ilma tema eale vastavast iseseisvast tegutsemisest, millega seatakse ohtu tema isiksuse ja sotsiaalse kompetentsuse eakohane areng. Täiskasvanu soovib last iga ohu eest kaitsta. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 29) Vanemad kardavad oma järeltulijate ohutuse pärast ja tugevdavad nende järelevalvet. Vanemad kontrollivad oma laste tegevust kaamerate vahendusel, piiravad rangelt interneti kasutust, käivad mänguväljakul või huvitegevuse ringides pidevalt kannul. Need ettevaatusabinõud on ebavajalikud, sest ei võimalda lastel kogeda sotsiaalseid suhteid, tekitab lastes liigset ärevust ja jätab lapsed ilma iseseisvale elule üleminekust. (Ungar, 2009, lk 259)

Emast eemalolek on ülekaitstud lapsele vaimselt raske ja tal võib olla hirm tegevuste ees, mida eakaaslased ei pelga (nt kääridega löikamine, ronimine, jooksmine, õues mängimine). Lapsevanem näeb oma järeltulijas aga väikest abitut last, keda on vaja pidevalt abistada ja toetada. Märkamata jääb asjaolu, et lapsel on raske iseseisvuda, sotsialiseeruda ja kohaneda uute olukordadega.

1.3. Väärkohtlemise võimalikud tagajärjed

Olenemata väärkohtlemise vormist ja viisist jätab see peaaegu alati jälje. See võib olla füüsiline haav, mis ajaga paraneb, aga vaimsed tagajärjed võivad mõjutada inimest kogu tema elutee vältel. Ilma abi ja tähelepanuta kerkivad lapsepõlve probleemid aina uuesti pinnale. Inimene ise ei pruugi oma probleemide taga näha lapsena kogetud väärkohtlemise tagajärgi. Varajane märkamine ja kiire abi aitab probleeme ennetada ja ära hoida.

Lapse hooletusse jätmine, füüsiline, seksuaalne ja emotsionaalne väärkohtlemine on negatiivsete tervisenäitajate riskifaktor lapsepõlves, noorukieas ja täiskasvanu elus. Halvenevad neuroloogilised võimed stressiga toime tulla, üldine füüsiline tervis on nõrk, risk tervisekäitumisele, vaimse tervise probleemid, nõrgenenud intellektuaalne ja kognitiivne areng, vägivaldne ja kriminaalne käitumine ning suurenenud suremus nooremas täiskasvanueas. (Kim, Wildeman, Jonson-Reid, & Drake, 2017, lk 274)

Laste väärkohtlemine ja hooletusse jätmine on rahvusvaheline probleem, ülemaailmsed iga aastased surmad alla 15-aastaste seas on ligikaudu 57 000. Rahvusvahelised andmed mittefataalse väärkohtlemise kohta ei ole kättesaadavad, kuid määr on arvatavalt tunduvalt suurem, kuna surmajuhtumid on suure kuritarvitamise jäämäe väike traagiline tipp. Austraalias kogutud andmete põhjal on kõige levinum emotsionaalne väärkohtlemine (41,6%), järgneb hoolimatus (30,2%), füüsiline väärkohtlemine (21,9%) ja seksuaalne kuritarvitamine (6,3%). (Goebbels, Nicholson, Walsh, & De Vries, 2008, lk 941) Isikud, kes kogevad psühholoogilist väärkohtlemist lapseas kannatavad suurema tõenäosusega söömishäirete, depressiooni, ärevuse ja madala enesehinnangu all. Emotsionaalne väärkohtlemine avaldab mõju lähisuhetele täiskasvanueas. Nad on suurema tõenäosusega vaenulikud, kahtlustavad, umbusaldavad ja romantilistes suhetes emotsionaalselt kättesaamatud. (Marshall, 2012, lk 74)

Vägivalla ja väärkohtlemise olemus, raskus ja tagajärjed võivad väga laialdaselt varieeruda. Väärkohtlemisega kaasnev füüsiline vigastus võib lapse heaolu vähem kahjustada, kui äge psühholoogiline tagajärg, millel on pikaajaline mõju lapse neuroloogilisele, kognitiivsele, emotsionaalsele ja üldisele tervisele. Lapse väärkohtlemine võib äärmuslikel juhtudel põhjustada lapse surma. (Butchart *et al.*, 2006, lk 7) WHO andmetel on imikutel ja koolieelikutel suurem risk fataalsele väärkohtlemisele, sest nad on haavatavad, sotsiaalselt suhteliselt nähtamatud ja oma hooldajast sõltuvad. Kõige levinum surma põhjus on peatrauma, millele järgnevad kõhuvigastused ja tahtlik lämmatamine. Kuni 14-aastaste laste surma põhjustajaks on enamasti pereliige. (Butchart *et al.*, 2006, lk 11)

Varajase lapsepõlve kogemused mõjutavad aju arengut ja loovad aluse intelligentsuse, emotsioonide ja isikupära kujunemisele. Kui varajased kogemused on peamiselt negatiivsed võivad välja areneda emotsionaalsed, käitumis- ja õpiraskused, mis võivad olla püsivad läbi elu, eriti kui sekkumine on puudulik. Lastel kellel on olnud puudulik emotsionaalne lähedus oma hooldajatega võib esineda piiratud empaatiavõimet. Võime tunda kahetsust ja empaatiat on üles ehitatud kogemustele. (Butchart *et al.*, 2006, lk 8) Emotsionaalse väärkohtlemise mõjul on suurem risk depressiooni, enesetapukatse, narkootiliste ainete tarbimise ja seksuaalse riskikäitumisele. Lapse julma kohtlemist on seostatud halbade füüsiliste tervisenäitajatega, negatiivse enesehinnangu ja tundlikkusega

inimsuhete suhtes. (Dias, Sales, Hessen, & Kleber, 2015, lk 768) Vaimne väärkohtlemine tundub olevat kõige kahjulikum väärkohtlemise vorm ja see võib häirida inimsuhete arenemist tulevikus. Kehalise väärkohtlemise ja hooletusse jätmise märke on sageli lastekaitsespetsialistidel või lähedastel kergem avastada. Seega on sellisel viisil väärkoheldud lastel suurem võimalus väärkohtlemise avastamisele ning abile. Aga nähtamatu emotsionaalse hooletusse jätmise ja vaimse väärkohtlemise puhul samad abinõud ei kehti. (*Ibid.*, lk 776)

Füüsiline väärkohtlemine on seotud agressiivse käitumise, sotsiaalse arengu pidurdumise ja alaealise poolt sooritatud õigusrikkumistega. (Dias *et al.*, 2015, lk 768) Seksuaalne väärkohtlemine on seotud ärevuse, depressiooni, seksuaalse riskikäitumise ja unehäiretega. (*Ibid.*, lk 768) Kuritarvitatud lapsed on füüsilise ja vaimse terrori all, millel on tõsised tagajärjed nende arengule. Laps, keda on kuritarvitatud ja rünnatud, kannatab moondunud sotsiaalse käitumise all. Kogukonnas on laps endassetõmbunud, hirmunud, tunneb end ohustatuna või vastupidi on agressiivne, võimutsev, sallimatu, kättemaksuhimuline. (Balan, 2016, lk 518)

Hooletusse jätmist seostatakse ärevuse, depressiooni, kehaliste häirete, paranoia ja üldiste psühholoogiliste probleemidega. (Dias *et al.*, 2015, lk 768) Lapse väärkohtlemine soodustab ohvri füüsilisele ja psüühilisele tervisele kahju, mis on kulukas tervele ühiskonnale tervikuna, mitte ainult ohvrile. Majanduslikud kulud on järgmised: otsesed ravikulud, kaotatud tööjõud ja maksutulu (enneaegse surma tõttu), eripedagoogika, hoolekande teenused, ennetavad teenused, järelevalve. (Butchart *et al.*, 2006, lk 13)

Poliitikakujundajad vajavad enim informatsiooni, millistel ametnikel või asutustel on nende pädevuse raames enim teadmisi probleemist ja mida nad teevad või ei tee, kui nad sellega kokku pörkavad. Selle informatsiooni põhjal saavad nad teha konkreetseid plaane, kuidas eraldada ressursse, muuta ametnike välja- ja ümberõpet ja reorganiseerida süsteeme. Võib selguda, et mõned ametnikud satuvad peale väga vähestele juhtumitele, mistõttu nad võivad vajada rohkem koolitust. Võib selguda, et teised ametnikud avastavad juhtumi, kuid ei võta probleemi lahendamiseks midagi ette. Poliitikakujundajatel on võimalus pakkuda koolitusi ja tõsta teadlikkust. (Jud, Fegert, & Finkelhor, 2016, lk 1)

Lapse väärkohtlemisel on laastav mõju lapsele. Kahjulike ja pöördumatute psühholoogiliste, kehaliste ja sotsiaalsete tagajärgedega, mis mõjutavad lapseõlve ja hiljem täiskasvanu arengut kuni kõrge eani välja.

1.4. Alushariduse töötajate kohustused väärkohtlemise märkamisel

Iga lapsega kokku puutuv professionaal peab olema tähelepanelik võimaliku kuritarvitamise märkide puhul ja koheselt tegutsema. Teenusepakkujad võivad mängida väga olulist rolli lapse väärkohtlemise märkamisel. (Radford *et al.*, 2011, lk 14) Õpetajatel on unikaalne positsioon võimalike juhtumite avastamisel, oma igapäevase kontakti tõttu lapsega. Neil on võimalik jälgida muutusi lapse käitumises ja välimuses aja jooksul ja nad on lähedal lastele, kes võivad ise otse avaldada, et talle tehakse liiga. (Goebbels *et al.*, 2008, lk 942)

Hollandi uuringu kohaselt on õpetajad teadlikud väärkohtlemise vormidest, kuid vähem teadlikud nendele viitavatest märkidest. Õpetajate teadlikkuse tõstmine väärkohtlemise tagajärgedest ja mõjust lastele aitaks kaasa väärkohtlemisest teavitamisele. Uuringust selgus, et õpetajad vajavad asutuse juhtkonna tuge, kui nad on märganud abivajavat last. Vanemate harimine laste emotsionaalsetest vajadustest ja arengust on õpetajate hinnangul vajalik. (Schols *et al.*, 2013, lk 13)

Õpetajad on paljudes riikides volitatud seaduse või kutse-eetika järgi teavitama laste väärkohtlemise märkamisel pädevaid ametivõime, sest õpetajatel on väga suur võimalus leida tõendeid laste väärkohtlemise kohta. Samas ei saa eeldada, et õpetajad on teadlikud lastekaitse ja kohustusliku teavitamise küsimustest. Lastekaitse spetsialistide seisukohalt oleks parim, kui tulevased õpetajad saaksid vajalikud teadmised laste väärkohtlemise eri vormidest ja selle märkidest ning oma teavitamise kohustusest ülikoolis. Paraku paljud ülikoolid ei paku põhjalikke või kohustuslikke kursusi laste kuritarvitamise kohta. (Goldman & Grimbeek, 2015, lk 239) Koolieelse lasteasutuse seadus (KELS) § 20 sätestab, et lasteasutuse personal on kohustatud andma teavet valla- või linnavalitsuse ametnikule, kelle pädevusse kuuluvad sotsiaaltöö ja lastekaitseküsimused, kui on selgunud, et lapse kodune kasvukeskkond on ebarahuldav või kui laps on kehalise, emotsionaalse või seksuaalse väärkohtlemise ohver. (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999).

Lasteaiaõpetajad ja õpetaja abid veedavad lapsega koos pika päeva. Eelkooliealised lapsed on väga haavatavad ja muutused nende käitumises ja välimuses on teadlikule lastega töötavale spetsialistile märgatavad. Tuleb vaid osata märke tähele panna ja nendele reageerida. Õpetajad abistavad lapsi riietumisel, tualetitoimingutel, pesemisel, kammivad juukseid. Kõigi nende tegevuste ajal märgatud füüsiliste märkide korral tasub alati lapselt küsida, kuidas mõni sinikas, muhk vms on tekkinud. Muutustele tavapärasel käitumises tuleb pöörata tähelepanu. Last tuleb kuulata avatud meelega ja teda ei tohi mingil juhul hukka mõista või välja naerda.

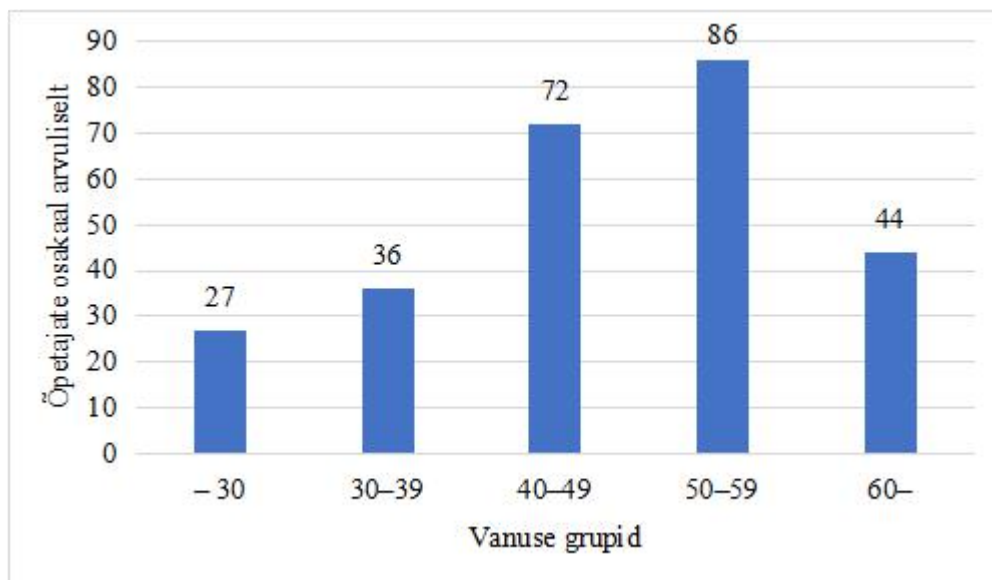
2. UURING PÄRNU MUNITSIPAALLASTEAEDEDES VÄÄRKOHTLEMISE MÄRKAMISE KOHTA

2.1. Ülevaade Pärnu munitsipaallasteaedadest

Pärnu linnas on 16 lasteaeda, millest 14 Pärnu omavalitsuse hallatavat lasteaeda, kaks eralasteaeda. Lisaks pakuvad oma teenust kolm eralastehoidu. Alusharidusasutuste tööd koordineerib ja kontrollib Pärnu linnavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna alushariduse peaspetsilist Marga Napp. Munitsipaallasteaiad on: Kadri Tänavale Lasteaed; Kastani Lasteaed; Kesklinna Lasteaed; Lasteaed Kelluke; Liblika Tänavale Lasteaed; Lasteaed Mai; Männipargi Lasteaed; Lasteaed Pillerpall; Lasteaed Päikesejätk; Lasteaed Põialpoiss; Raeküla Lasteaed; Tammsaare Lasteaed; Lasteaed Trall; Ülejõe Lasteaed.

Lasteaiad lähtuvad oma tööd korraldades mitmetest seadustest, millest peamiseks võib nimetada Koolieelse lasteasutuse seadust, mis reguleerib munitsipaallasteaedade tegevust. Seaduse § 2 sätestab, et alusharidust omandatakse lasteasutuses või kodus ning alusharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste ja käitumisnormide kogum, mis loob eeldused edukaks edasijõudmiseks igapäevaelus ja koolis. (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999). Seaduse § 3 kirjeldab, et lasteasutuse põhiülesanne on hoida ja tugevdada lapse tervist, selleks peab lasteaed looma võimalused ja tingimused lapse kujunemiseks, et temast kasvaks täisväärtuslik ühiskonna liige. Oluliseks peetakse sotsiaalseid oskusi, eneseusaldust, keskkonna ja looduse väärtustamist ning kaaslastega arvestamist. (*Ibid.*)

Eesti hariduse infosüsteemi Haridussilm andmetel on 2016/2017 õppeaastal Pärnu lasteaedades kokku 117 rühma, kus käib 2158 last, kellest 1095 poissi ja 1063 tüdrukut. Infosüsteemi andmetel on Pärnus 265 alushariduse õpetajat, kellest 16 muusikaõpetajat, 11 liikumisõpetajat, neli ujumisõpetajat, neli sobitusrühma ja erirühma õpetajat ja üks alushariduse eesti keele õpetaja. (Haridussilm, 2016). Järgnev joonis 1 kirjeldab vanusegrupiti Pärnu lasteaiade õpetajaid.

Joonis 1. Haridussilma andmetel Pärnu linna lasteaiaõpetajad vanusegruppide järgi (autori koostatud).

Haridusasutuste infoportaali andmete järgi on Pärnu linna lasteaedades kõige enam 50–59 aastaseid haridustöötajaid. Kõige vähem on nooremasse vanusegruppi, kuni 30-aastaseid õpetajaid. Uue töötaja vajadusel korraldavad lasteaia avaliku konkursi. Vajadusel kaastakse uue pedagoogi või muu spetsialisti valiku otsustusprotsessi alushariduse peaspetsialist, õpetaja-abi ametisse määramise üle otsustab lasteaia direktor. Lasteaia pedagoogi kompetentsid on sätestatud Koolieelse lasteasutuse pedagoogide kvalifikatsiooninõuded määrusega, mille § 18 sätestab, et lasteasutuse õpetaja kvalifikatsiooninõuded on kõrgharidus ja pedagoogilised kompetentsid (Koolieelse lasteasutuse õpetaja kvalifikatsiooninõuded, 2013). Lasteaia õpetajate puhul hinnatakse kõrgelt koostööoskust, sallivust, empaatiavõimet, paindlikkust, sõbralikkust, mängulisust, kannatlikkust ja kõrget pingetaluvust. Alushariduse õpetajad suhtlevad igapäevaselt laste ja nende vanematega, seetõttu on oluline selge ja lihtne eneseväljendusoskus. Hea õpetaja on hell ja hooliv ning arvestab lapse isiksuse ja eripäradega.

Pärnu linna alushariduse peaspetsialisti Marga Napp sõnul on lasteaia töötajate ametijuhendid asutuse ti erinevad ja need dokumendid on asutusesiseseks kasutamiseks. Mitte ühegi Pärnu linna lasteaia õpetaja ametijuhend ei ole avalikuks kasutamiseks mõeldud. Antud lõputöö kirjutamiseks lubati kasutada ühe Pärnu linna hallatava lasteaia õpetaja ametijuhendit, ilma lasteaiale viitamata.

Kuna valdav enamus respondentidest olid õpetajad, lähtutakse õpetaja ametijuhendist. Antud lõputööga seenduvalt võib oluliseks pidada õpetajate järgnevaid ülesandeid:

- ametikohast tulenevaid ülesandeid reguleerivate õigusaktide põhjalik tundmine;
- lapsi hetkekski järelevalveta mitte jätmine;
- lapse puudumise põhjuse väljaselgitamine puudumise esimese päeva jooksul;
- lapse arengu ja tervise tugevdamise tagamine arvestades lapse individuaalsust ja hariduslikke erivajadusi;
- lapse arengu analüüsimine ja selle kohta arvestuse pidamine;
- lapsevanemate nõustamine õppekasvatustöö osas. Lapsevanemaga koostööks erinevate võimaluste kasutamine (kodude külastamine, konsultatsioonid, vestlused);
- oma teadmiste täiendamine erialastel kursustel;
- vastutus iga lapse elu, tervise ja turvalisuse eest oma tegevuse piires.

Andmed õpetaja-abide kohta puuduvad, kuid igas lasteaia rühmas töötab lisaks pedagoogidele ka üks õpetaja-abi, mis teeb lõputöö autori hinnangu kohaselt ligikaudu sada töötajat. Ujumisõpetaja kõrval töötab samuti õpetaja-abi, liikumis- ja muusikaõpetajal abi puudub.

2.2. Uurimismeetod ja valim

Pärnu linna alushariduse peaspetsialisti Marga Nappaga sai eelnevalt kokku lepitud küsitluse üldistes tingimustes. Uurimusküsimusele vastuse leidmiseks otsustas töö autor kasutada kvantitatiivset uurimismeetodit, mida iseloomustab suur valim ning arvandmete kogumine ja analüüs (Õunapuu, 2014, lk 55)

Andmeid koguti ankeetküsimustikuga, mida peaspetsialist jagas Pärnu lasteaedade juhtidele, kes omakorda levitasid küsitlust oma töötajate seas. Ankeet koostati kasutades *Google Forms* programmi abi. Küsitluse vastuseid koguti perioodil 8.03.2017–15.03.2017. Tulemused ja kokkuvõtted on ainult läbiviijale kättesaadavad, kuna programm nõuab paroolidega sisenemist. Kui vastajatel tekkis arusaamatusi, probleeme või soovisid lisainformatsiooni küsimuste mõistmisel võis pöörduda küsitluse läbiviija poole. Kontaktandmed olid edastatud spetsialist Marga Nappale, kes edastas need koos küsitlusega lasteaedadesse.

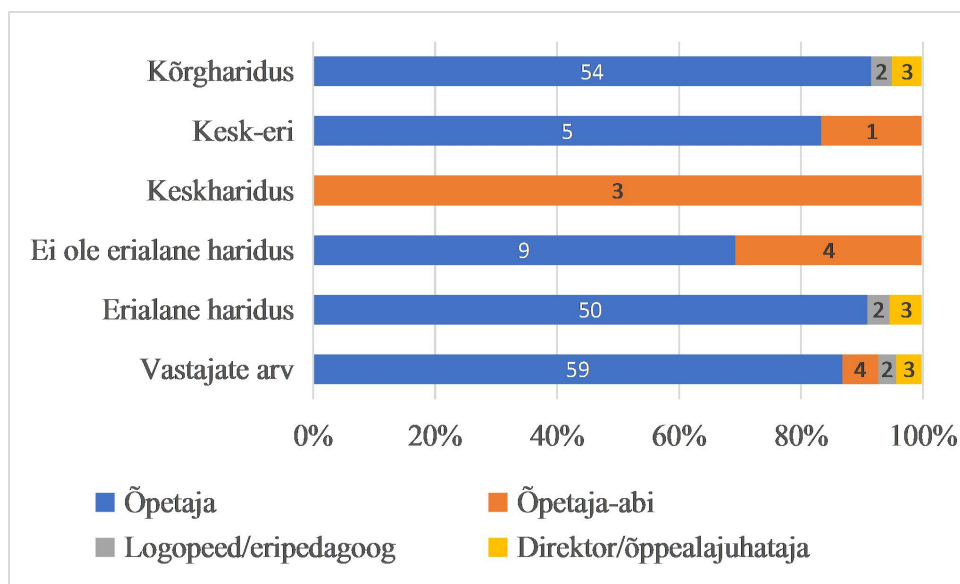
Valimi moodustasid Pärnu linna hallatavate lasteaedade lastega töötavad spetsialistid. Eralasteaiad on väikeettevõtted ja nende töötajate koolitusprogramme ei korralda Pärnu omavalitsus. Valimist sai seetõttu Eralasteaed Titutriinu ja Lasteaed Pauliine kohe uuringu alguses välja lülitatud. Lasteaed Pauliine asutaja ja pidaja on MTÜ Herbert Hahni Selts ja põhineb waldorfpedagoogikal. Eralasteaed Titutriinu eestvedaja on Kiisu ja Miisu OÜ.

Tegemist oli anonüümse ja vabatahtliku küsitlusega ning prooviküsitluse vastajate soovil ei palutud vastajatel valida oma töökohta ehk asutust kus nad töötavad. Vastajad põhjendasid oma ettepanekut asjaoluga, et Pärnus on lasteaednikud omavahel tihedas kontaktis ning asutuse mitte märkimine tagab parema anonüümsuse. Küsitlust testis Mai lasteaias kaks õpetajat ja üks õpetaja-abi. Konfidentsiaalsuse säilitamise tõttu ei ole teada, millises munitsipaallasteaias vastaja töötab. Samuti jäeti küsimata vastaja sugu, sest Pärnu lasteaedades töötab alushariduse peaspetsialisti Marga Nappa sõnul vaid kaks meest, mõlemad ujumisõpetajana.

Ankeet (Lisa 1) sisaldas sissejuhatavaid küsimusi respondentide tausta kohta – amet, haridus, ametis või lastega töötamise staaž ja vanus. Järgnesid sisulised küsimused laste füüsilise, vaimse, seksuaalse väärkohtlemise ning hooletusse jätmise ja ülekaitstuse kohta. Ankeet koosnes enamasti valikvastustega küsimustest. Väärkohtlemise erinevate vormide märkimise järel paluti töötajatel välja tuua paar näidet väärkohtlemisele viitavate märkide kohta. Sisulisi küsimusi oli kokku 16. Respondentidel paluti vastata, kas nende asutuses on kehtestatud reeglid või eeskirjad, millest juhindudes tegeletakse laste väärkohtlemise juhtumitega ja millist abi nad on dokumendis kirjas olevast saanud. Ankeedi lõpus oli võimalik soovi korral omapoolne kommentaar või märkus jätta.

Kokku laekus 68 täidetud ankeeti. Valdav enamus ehk 59 vastajat olid õpetajad, mis teeb 86,8%. Vastajate seas oli neli õpetaja-abi ehk 5,9% vastajatest, kaks eripedagoogi (2,9%), kaks õppealajuhatajat (2,9%) ja üks direktor (1,5%). Õppealajuhatajaid ja direktorit käsitletakse töös kui asutuse juhte. Alushariduse pedagooge on kokku 64, mis teeb Pärnu linna lasteaedade õpetajate kogusummast ehk 265st 24%. Tulemus saavutati koostöös Pärnu linna haridusosakonna alushariduse peaspetsialisti Marga Nappaga, kes saatis lasteaedadesse korduskirja ning tuletas lasteaedade õppealajuhatajate koosolekul meelde antud lõputöö

olulisust. 2017 aasta kevadel läbiviidava küsitluse kokkulepe saavutati 2016 aasta sügisel ning antud lõputöö teemast teavitati Pärnu lasteaedade õppealajuhatajaid ja direktoreid. Lõputöö autor levitas ankeetküsitlust ühes Pärnu lasteaias, kus ise õpetajana töötab. Respondentide arv ei vastanud lõputöö koostaja ootustele, kuid on piisav kvantitatiivse uurimuse läbiviimiseks. Joonis 2 kirjeldab vastajate haridustaset ning lasteaia töötajate erialalise hariduse omamist.

Joonis 2. Respondentide eriala ja haridus (autori koostatud).

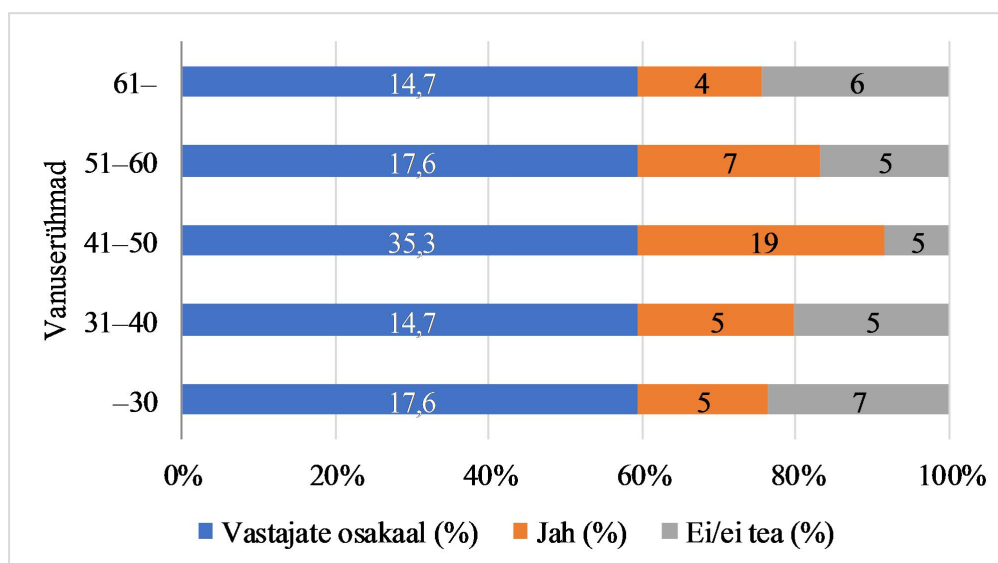
Üheksal õpetajal puudub erialane haridus kuid kõik vastajad on kõrgharidusega. Üks õpetaja märkis, et tal on kõrgharidus omandamisel, kuid töö koostaja lisas ta kõrghariduse alla, sest töötaja on kolmandal ehk viimasel kursusel ja kaitseb 2017. aastal Tallinna Ülikooli Rakvere Kolledžis alushariduse pedagoogi bakalaureuse lõputööd (info pärineb vastaja lisatud kommentaarist). Üks 41–50 aastane pedagoog märkis oma haridustasemeks magister, kuid tema kuulub samuti kõrghariduse hulka. Lasteaiaõpetajana võib töötada sõltumata erialast, kuid kõrgharidusega isik, kes läbib lisaks lasteaiaõpetaja koolituse. Lõputöö autorile teadaolevalt, ei paku Pärnu linnas ükski haridusasutus võimalust lasteaia õpetaja koolitust läbida. Lasteaia õpetajaks saab õppida Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikoolis ja Tallinna Pedagoogilises Seminaris. Asutuse juhid ja logopeed/eripedagoogid on kõrgharidusega. Õpetaja-abide puhul ei ole erialalise hariduse nõuet, kuid omama peab vähemalt üldkeskharidust. Õpetaja-abide juures hinnatakse lapsesõbralikkust, meeskonnatööoskust ja koostöövalmidust, vajalik on läbida hügieenikoolitus, toidukäitlemise tõttu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus pakub aeg-ajalt tasulist lasteaiaõpetaja abi koolitust.

2.3. Andmete analüüs ja tulemused

2.3.1. Andmete analüüs

Uurimuse analüüs on jaotatud viite ossa, vastavalt ankeetküsitluses esitatud laste väärkohtlemise erinevate vormide järgi. Andmed kopeeriti ja analüüsiti *Microsoft Exceli* programmi abil. Tabelarvutusprogrammi abil saadi kirjeldav statistiline analüüs, mida esitati tulp- ja lintdiagrammidega. Küsimuste puhul, kus respondentidel paluti välja tuua erinevate väärkohtlemise vormidele viitavaid märke, anti ülevaade enimesinenud vastustest. Avatud küsimuste puhul kasutati vastuseid ka tsitaatidena kursiivkirjas.

Lasteaia töötajalt küsiti, kas nende asutuses on kehtestatud reeglid või eeskirjad, millest juhindudes tegeletakse laste väärkohtlemise juhtumitega. Alljärgnev joonis 3 kirjeldab respondentide osakaalu erinevates vanusegruppides ja nende vastuseid, kas asutuses on dokument, millest juhinduda väärkoheldud lapse abistamiseks.

Joonis 3. Respondentide osakaal vanusegruppides ja teadmised juhendi olemasolust nende töökohas (autori koostatud).

Saadud vastustest selgus, et kõige enam vastajaid oli 41–50 aastaste töötajate seas ja nemad omavad ka parimaid teadmisi juhendi olemasolust, teistes vanusegruppides olid teadmised enam-vähem võrdsel tasemel. Kuni 30-aastaseid ja 51–60 aastaseid oli võrdselt 12 ning 31–40 aastaseid ja üle 60- aastaseid oli 10. Kokku vastas 40 Pärnu lasteaia töötajat ehk 59%, et nende asutuses on kehtestatud reeglid või eeskirjad, kus on kirjas, kuidas väärkohtlemise märkamisel või

avastamisel käituda. 28 töötajat ehk 41% vastas, et vastavat juhendit ei ole olemas või nad ei tea sellise dokumendi olemasolekust.

Noorimasse vanusegruppi kuulunud õpetaja teadis, et lasteaias, kus ta töötab, on olemas dokument, millest juhindudes tegeletakse laste väärkohtlemise juhtumitega ja ta kirjutas: *Dokumendis on kirjas, kuidas toime tulla lapse või kaastöötaja leinaga ja teda abistada. Väärkohtlemisele on pühendatud väike lõik ja see on väga kokkuvõtlik. Küsisin oma otseselt ülemuselt, kas meie asutuses on taoline paber olemas ja sain sellega tutvuda.* Vastajate hulgas oli 14 töötajat, kelle väitel neil ei ole abi vaja läinud. Kolm keskmisesse vanusegruppi kuulunud õpetajat töid dokumendi sisust näiteid: *dokumendis on info, milline on füüsiline ja vaimne väärkohtlemine; pöörduda vanema poole, vajadusel juhtkonna poole, sealt edasi kaasata vastavaid spetsialiste; kui märgata midagi kahtlast, tuleb sellest koheselt teada anda.*

Kõrgharidusega mitte erialase väljaõppega õpetajate seas leidus arvamus: *dokument ise aitab vähem, rohkem saame abi erinevatelt koosolekutelt, kus dokumentides olevaid asju üle kordame ja läbi arutame.* Teine samuti kõrgharidusega, kuid erialase haridusega õpetaja arvas: *iga juhtum on individuaalne ja neid ei saa võtta täpselt juhendi järgi.*

Lasteaia töötajatelt küsiti arvamust, mis nende hinnangul aitaks kaasa lapse väärkohtlemise märkamisele. Võrdselt 86,8% ehk 59 töötajat leidsid, et lasteaia töötajate koolitamine väärkohtlemise märkamisest ja lapsevanemate koolitamine positiivsetest lastekasvatusemeetoditest aitaks väärkohtlemise märkamisele, ennetamisele ja ärahoidmisele kaasa. 45,6% vastajatest ehk 31 töötajat leidis, et kodukülastuse teel on võimalik väärkohtlemist märgata ja avastada. Lasteaia õpetaja üks põhiülesanne on lastevanemate nõustamine õppekasvatustöös ning selleks on erinevaid võimalusi, sh kodude külastamine.

Kõrgharidusega 30–40 aastaste õpetajate seas leidus arvamus: *Väärkohtlemise avastamisele aitab kaasa igapäevane koostöö vanematega, tihe koostöö juhtkonnaga ja lõpuks spetsialistidega.* Õpetaja ei märkinud, milliste spetsialistidega koostööd tehakse, kuid kommenteeris lisaks, et paljud lapsevanemad ei ole ise teadlikud väärkohtlemisest ega sellest, millist mõju see lapsele avaldab. Vanemasse 51–60 aastaste vanusegruppi kuulunud õpetaja

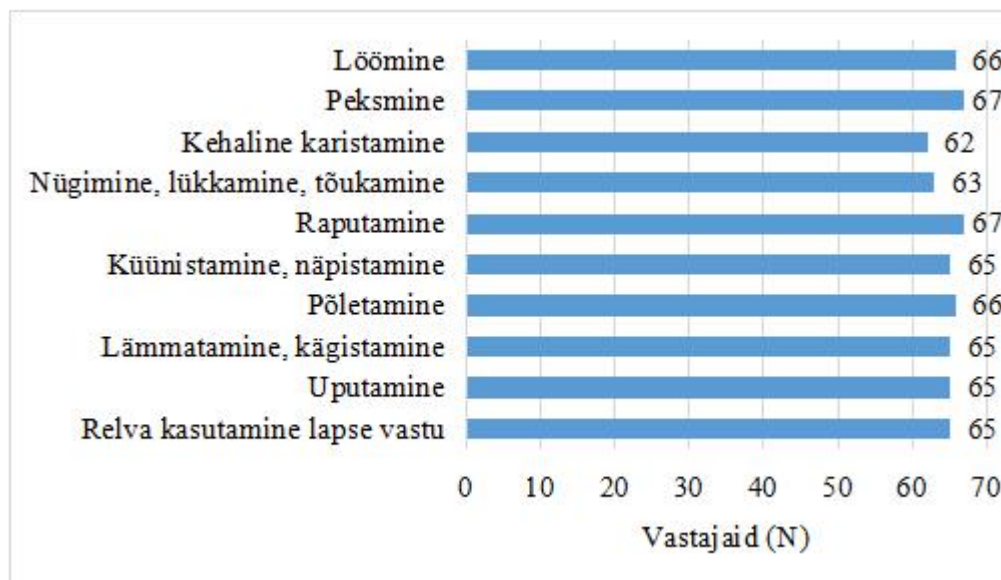
hinnangul aitab varajasele märkamisele kaasa riiklik ennetustöö. Samasse vanuseklassi kuulunud töötaja kirjutas: *Väärkohtlemise kui nähtuse täpne formuleerimine ja kampaania, mis seda tutvustaks mitte ainult lapsega töötavatele haridusasutustele, vaid tervele kogukonnale, et oleks üheselt mõistetav, kuhu meie ühiskond tõmbab n.ö. taluvuse piiri ja kust alates algab sekkumist vajav tegevus. Hoiakute muutmine kogukonnas (ka võõras laps on ikkagi meie linna laps ja igaiühest võib sõltuda tema abi saamise kiirus). Perele vajadusel tugiisiku või turvaorganisatsiooni (näiteks pakub seda teenust mõni mängutuba, eakate päevakeskus või turvakodu) määramine (kes oleks piisavalt motiveeritud pakkuma pikaajalist tuge).* Esitatud vastuse taustal võib väita, et töötaja on põhjalike teadmistega laste väärkohtlemisest ning õpetaja leiab, et teema vajab laiemat käsitlemist terves ühiskonnas.

Pärnu lasteaia töötajad saavad peamiselt lastekaitseseadusest abi, kui nad vajavad informatsiooni laste õiguste kohta (98,5%). Lapse väärkohtlemise märkamisel räägivad oma tähelepanekust 94,1% töötajatest oma kolleegiga ehk rühma siseselt. Sama palju vastajaid pöörduvad väärkohtlemise märkamise korral direktori poole, kellele oma tähelepanekust märku annavad. 75% vastajatest teavitavad oma tähelepanekust lasteaia tervishoiutöötajat.

2.3.2. Lapse füüsiline väärkohtlemine vastajate hinnangul

Füüsilise väärkohtlemise erinevad viisid oli lisatud Tervise Arengu Instituudi (TAI) poolt väljastatud juhendmaterjali „Lapse vaimse tervise toetamine lasteaias“ põhjal. (Tervise Arengu Instituut, 2014) Juhendmaterjali on jagatud lasteaia töötajatele, kes on osalenud TAI korraldatud koolitustel, mis käsitleb materjalis sisalduvaid teemasid.

Küsitluse esimeseks sisuliseks küsimuseks ja eesmärgiks oli välja selgitada, mis on respondentide jaoks lapse füüsiline väärkohtlemine (Joonis 4). Saadud vastustest selgus, et üks kõrgharidusega kuni 50-aastane õpetaja ja üks keskharidusega kuni 40-aastane õpetaja-abi ei arvanud, et lapse löömine on üks tema väärkohtlemise vorme. Üks kõrgharidusega kuni 40-aastane õpetaja ei arva, et lapse peksmine kuulub väärkohtlemise alla.

Joonis 4. Füüsilise väärkohtlemise vormid lasteaia töötajate hinnangul (autori koostatud)

Kõige vähem ehk 92,2% märgiti, et lapse kehaline karistamine (nt tutistamine, vitsa andmine, raputamine) ja tema nügimine, lükkamine või tõukamine kuulub füüsilise väärkohtlemise vormide hulka. Samas leidis kaks lasteaia töötajat, kes ei pidanud lapse põletamist tema väärkohtlemiseks ja kolm töötajat leidsid, et lämmatamine, kägistamine, uputamine ja relva kasutamine lapse vastu ei ole seda samuti.

Lapse kehaline karistamine on Eestis lastekaitse seadusega keelatud ja seda põhjusega. Füüsiline karistamine tekitab lapsele valu ja piina ning mõjutab tema vaimset olukorda. Pidev kartus karistamise ja oma vanema või hooldaja ees mõjutab ka lapse emotsionaalset seisundit. Kehalise karistamise keeld seaduse näol on meie ühiskonnas uus nähtus, kuna hakkas kehtima 1. jaanuaril 2016. Õpetajad peaksid end taoliste seadusemuudatustega siiski kursis hoidma. Lasteaia töötajad, kes ei märkinud kehalist karistamist lapse füüsilise väärkohtlemise liigina, kuulusid vanemasse vanusegruppi. Vanemaealised võivad heaks lastekasvatusemeetodiks pidada lapsele vitsa andmist või tema tutistamist. Nüüdisajal on taoline käitumine taunimisväärt ja eelkooliealiste lastega igapäevaselt kokku puutuvad spetsialistid peaksid sellest kindlasti teadlikud olema.

Teise küsimuse puhul paluti tuua paar näidet, millised võivad olla füüsilise väärkohtlemise märgid. Küsimus oli kohustuslik ja kõik töid vähemalt ühe näite.

55 ehk 81% vastajatest tõid füüsilise väärkohtlemise märkidena välja sinikad, marrastused, verevalumid.

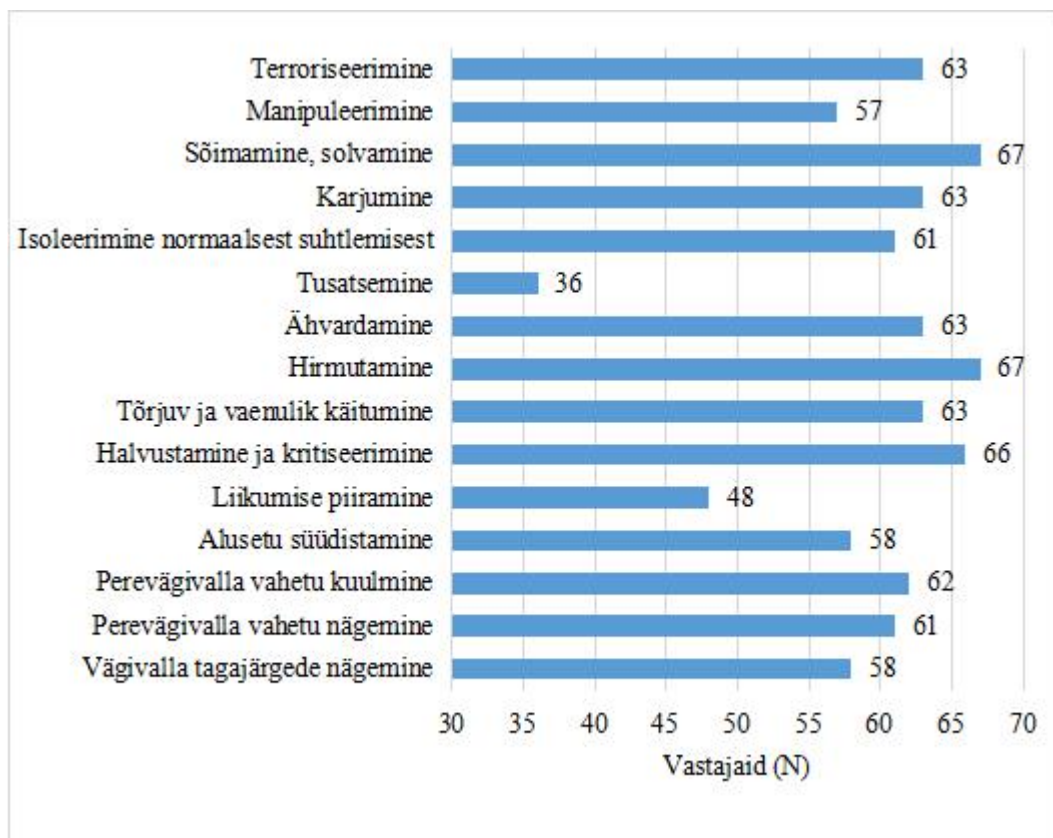
Kõrgharidusega kuni 60-aastane õpetaja tõi elulise näite oma kogemustest: Oli kunagi juhus, kui vana Riga pesumasin ja selle kummivoolik oli teineteisest väga kaugel. Küsiti lapselt voolikut näidates – mis see on ja mida sellega tehakse? Laps istus kohe põrandale maha. Selgus, et sellega löödi last. Kõrgharidusega kuni 30-aastane ja viimase viie aasta jooksul laste väärkohtlemist käsitleval koolitusel osalenud lasteaia õpetaja kirjutas füüsilisele väärkohtlemisele viitavatest märkidest põhjaliku vastuse: Sinised laigud või marrastused kehal, mille kohta laps ei taha vastata või keeldub vastamast; muutused meeleolus, voodimärgamine, lapse poole pöördumisel võpatamine, enese vigastamine, õnnetuse (nt tassi ümberajamise) korral hirmutunne karistamise ees, enda kiigutamine rahustuseks jne.

Kõik eelpool nimetatud märgid viitavad füüsilisele väärkohtlemisele, mis vajab kindlasti lisatähelepanu ja sekkumist lasteaia töötaja poolt. Füüsilise väärkohtlemise märgina toodi veel välja 15 (22,1%) lasteaia töötaja poolt, et laps kardab täiskasvanut, ei luba ennast puudutada ja tõmbub äkilisema liigutuse peale kühmu ja püüab instinktiivselt kaitsta oma keha ja pead. Kaheksa (11,7%) respondenti kirjutasid, et laps on ise teiste suhtes vägivaldne ja võib muutuda väärkohtlejaks, kui tema puhul on kasutatud füüsilist vägivalda.

2.3.3. Lapse vaimne väärkohtlemine vastajate hinnangul

Kolmanda sisulise küsimusena paluti Pärnu lasteaia töötajatel märkida, mis on nende jaoks lapse vaimne väärkohtlemine. Kõige vähem, 52,9% ehk 36 vastajat arvas, et tusatsemine väärkohtleb last vaimselt. Vanema pidev kehv ja tusatsev meeleolu mõjutab lapse vaimset heaolu. Liikumise piiramist ei pidanud lapse vaimseks väärkohtlemiseks 20 ehk 29,4% töötajat. Alusetu süüdistamise ja vägivallajuhtumi tagajärgede nägemise jätsid märkimata üheksa vastajat.

Kõige enam peetakse lapse emotsionaalseks väärkohtlemiseks tema sõimamist, solvamist, hirmutamist, kritiseerimist ja terroriseerimist. Vaimse väärkohtlemisena peetakse teoorias aga kõiki väljatoodud näiteid, kuid mitte ühegi väljatoodud variantide puhul ei saavutatud maksimumi. Järgnev joonis kirjeldab alushariduse töötajate hinnangut lapse vaimse väärkohtlemise vormide kohta (Joonis 5).

Joonis 5. Vaimse väärkohtlemise vormid lasteaia töötajate hinnangul (autori koostatud).

Kõrgharidusega kuni 60-aastane ja ligi 30-aastase valdkonna töökogemusega õpetaja kirjutas lisaks: *Laps ei koge peres normaalseid suhteid ja pereelu, vaid alkoholi liigtarbimist, täiskasvanute lärmakaid kogunemisi, räpakust ja ebakindlaid uneaegu. Lapsele seatakse mitte eakohaseid piiranguid ja käitumishäireid, võetakse teda kaasa kohtadesse, kus ta peab olema pikka aega vaikselt ja liikumatult või osalema suurtel rahvakogunemistel, kus tarbitakse palju alkoholi ning on väga vali muusika.*

20 lasteaia töötaja ehk 29,4% vastaja hinnangul ei ole lapse liikumise piiramine tema vaimne väärkohtlemine. Lapse liikumise piiramine on lubatud vaid juhul, kui see on tema või kaaslaste tervise ja heaolu kaitseks. Muul juhul on lubamatu last kinni hoida ja tema liikumist pahatahtlikult piirata. Pidev taoline käitumine lapse suhtes on kindlasti üks lapse väärkohtlemise vorm. Lapse kinni hoidmisel võib vanem või hooldaja lapsele tekitada ka kehalisi vigastusi.

Neljanda küsimusena paluti kirjutada paar näidet, millised võivad olla lapse vaimse väärkohtlemise märgid. Lasteaia töötajatest 34 ehk 50% kasutasid järgnevaid märksõnu: *antisotsiaalne, endassetõmbunud, kartlik, hirmunud,*

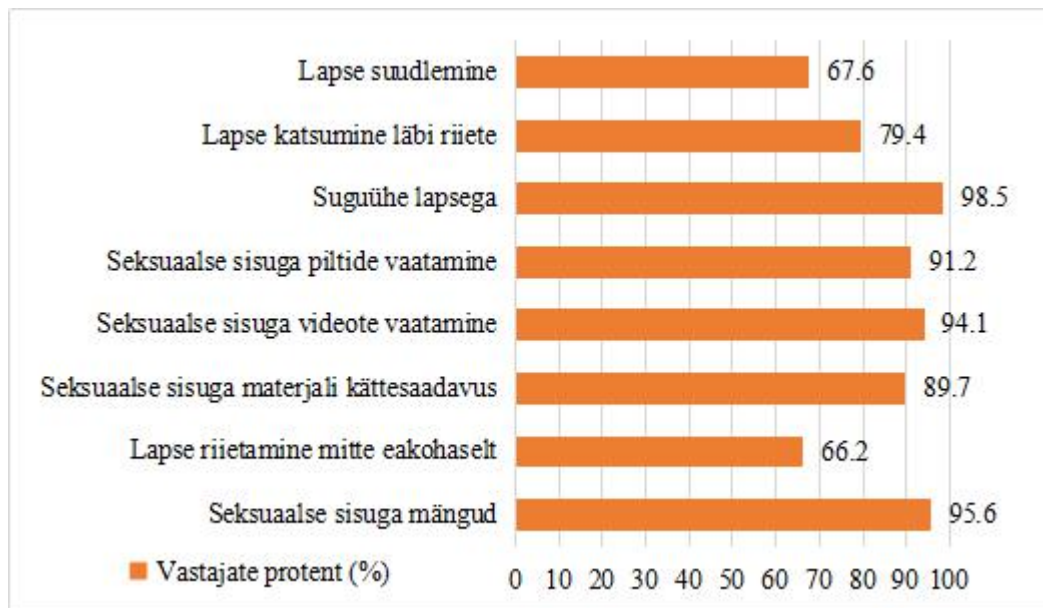
madala enesehinnanguga, apaatne, ebakindel, arglik, alandlik. Antisotsiaalsus ja ennast või teisi kahjustav käitumine ning ka teised märgid võivad viidata emotsionaalsele väärkohtlemisele. Viis töötajat tõid näite lapse kõnehäirete kohta: *kogelemine, kokutamine.* Ka need võivad viidata lapse vaimsele väärkohtlemisele, mis vajab kindlasti lisatähelepanu.

Kuni 50-aastane õpetaja kirjutas oma isiklikust kogemusest, emotsionaalselt väärkoheldud laste kohta: *Neid on väga raske märgata, sest sageli on lastel keelatud sellest rääkida või ta kardab, et temast ei saada aru. Kui lasteasutuse olukord on normaalne, siis ei pruugi laps kodusest olukorrast väljagi teha – tema jaoks on kaks erinevat maailma, mis ei ole omavahel ühenduses.* Lapse väärkohtlemisest teavitas õpetajat teine lapsevanem, kes oli tunnistajaks olukorrale, kus lapse ema sõimas last. Pika lastega töötamise kogemusega õpetaja sai informatsiooni lapse väärkohtlemise kohta kolmandalt isikult ning sellega pöörduti tähelepanu väärkohtleja vanemlike oskuste puudulikkusele.

Õpetajate seas esines vastuseid, kus märkide asemel toodi välja väärkohtlemise vorme, mis olid eelneva küsimuse puhul juba välja toodud. Emotsionaalsele väärkohtlemisele viitavaks märgiks peeti: *lapsega manipuleerimine, lapse alandamine ja sõimamine, laps pesemata, laps näeb ja kuuleb kuidas ema ja isa tülitsevad (isa lööb ema), nutune, lapse käitumine, alusetu süüdistamine, jonnihood, muutused käitumises.* Pidevalt pesemata laps on hooletusse jäetud, lapse sõimamine ja alandamine ning perevägivalla tunnistajaks olemine on lapse emotsionaalne väärkohtlemine. Ebaharilikult nutuse lapse käitumisele on vaja rohkem tähelepanu pöörata, et välja selgitada lapse madala emotsionaalse seisundi põhjus. Alusetu süüdistamine on üks lapse vaimse väärkohtlemise vorme.

2.3.4. Lapse seksuaalne väärkohtlemine vastajate hinnangul

Lasteaia töötajatel paluti märkida, mis on nende arvates ja hinnangul laste seksuaalne väärkohtlemine. Kõik väljatoodud variandid on käsitletavad kui lapse seksuaalne väärkohtlemine, kuid ainult „suguühe lapsega“ vastas 98,5% töötajatest. Valiku jättis tegemata kuni 30-aastase töökogemuse ja kõrgharidusega õpetaja, kelle hinnangul on vaid lapsega koos seksuaalse sisuga piltide ja videote vaatamine väärkohtlemine. Suguühete alla on koondatud oraalne, anaalne ja vaginaalne suguühe lapsega. Alljärgnev joonis 6 kirjeldab töötajate hinnangut.

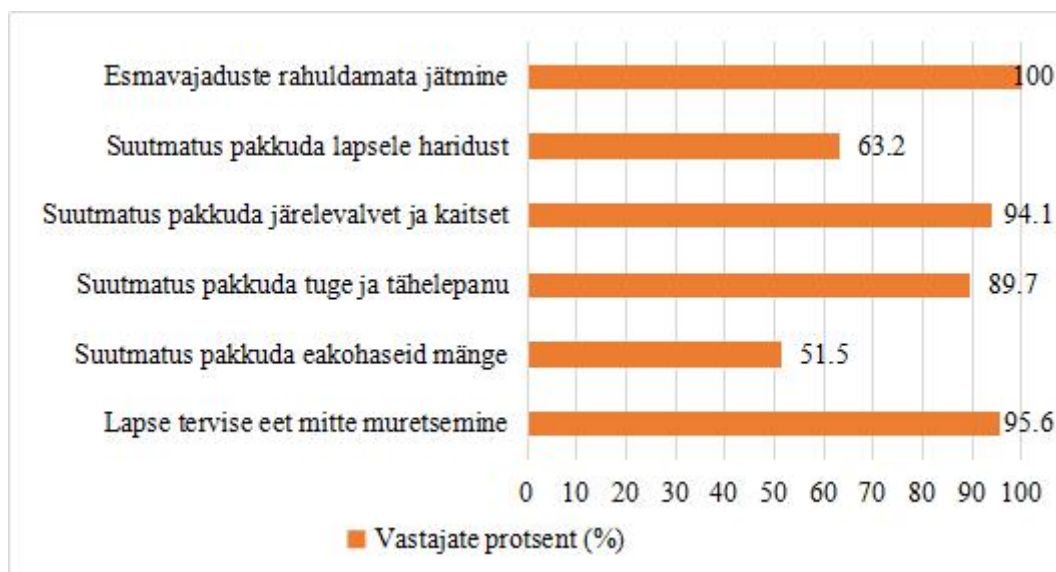
Joonis 6. Seksuaalse väärkohtlemise vormid lasteaia töötajate hinnangul (autori koostatud).

Lasteaia töötajatest 13 ehk 19% ei toonud näidet lapse seksuaalsele väärkohtlemisele viitava märgi kohta. 41–50 aastaste kõrgharidusega viie õpetaja hulgas oli vastuseid, et nad ei ole *sellise* lapsega kokku puutunud ja *see ei paista välja*. 61–70 aastaste kõrgharidusega kolm õpetajat vastasid, et neil puudub kogemus ja *ei oska öelda*. Samas vanuserühmas leidis arvamusi: *arvan, et laps hoiab eemale mängukaaslastest, sulgub endasse*. Üks kõrgharidusega kuni 30-aastane õpetaja kirjutas: *Muutused käitumises, nt äkiline ja meeleheitlik, häbitunne või häbitunde puudumine. Eakaaslaste või väiksemate laste vastu suunatud seksuaalse alatooniga rünnak ehk endal kogetud tegevuste edasikandumine lapse käitumisse. Mitte eakohased teadmised seksuaalvaldkonnast*. Eale mitte kohaseid teadmisi võib märgata lapse mängudes, sõnakasutuses ja tegevustes teiste lastega. Emotsionaalse ebaküpsuse tõttu mõistavad lapsed seksuaalsusega seonduvat täiskasvanutest teisiti ja iga arengutasemega kaasnevad käitumiseärasused, millele tähelepanu pöörata.

2.3.5. Lapse hooletusse jätmine vastajate hinnangul

Pärnu munitsipaallasteaia töötajatel paluti märkida esitatud näidete seast, mis on nende hinnangul lapse hooletusse jätmine. Kõik vastajad märkisid, et lapse esmavajaduste rahuldatama jätmine ehk toidu, peavarju ja riiete mittevõimaldamise puhul on tegemist lapse hooletusse jätmisega. Alljärgnev

joonis 7 kirjeldab töötajate hinnangut hooletusse jätmisesse kui ühte lapse väärkohtlemise vormi.

Joonis 7. Hooletusse jätmise vormid lasteaia töötajate hinnangul (autori koostatud).

36,8% vastaja arvates ei ole suutmatus lapsele haridust pakkuda tema väärkohtlemine. Lapse õiguste konventsioonist tulenevalt on lähtuvalt võrdsete võimaluste printsiibist kõigil lastel õigus haridusele. Lasteaiad juhinduvad oma töös koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast, mille eesmärk on toetada lapse arengut, loovust ja individuaalsust läbi mängu. Lapse pidev puudumine lasteaiast ilma olulise põhjuseta on lapse suhtes vale käitumine. Lasteaed omab isiksuse kujundamisel kodu kõrval suurt rolli. Õppimine toimub lasteaias läbi mängu, eesmärgil, et lastest kasvaksid ausad, hoolivad, sõbralikud, töökad, loovad ja õpihimulised isiksused. Läbi mängu toimub lapse sotsiaalne, emotsionaalne, füüsiline ja vaimne areng.

Peaaegu pooled vastajad ehk 51,5% arvasid, et suutmatus lapsele pakkuda eakohaseid mängu kuulub samuti lapse hooletusse jätmise alla. Teooriale tuginedes, mis ütleb, et hoolimatus lapse võimete arendamise, teadmiste ja oskuste omandamise suhtes on lapse hariduslik hooletusse jätmine, sai antud vastusevariant lõputöö autori poolt lisatud. Kuni 30-aastase töökogemusega pedagoogide hulgas leidis järgnev kommentaar: *Hariduse andmine sõltub rahakotist, mida kõigil vanematel ei ole.* Hariduse andmine ei tähenda tingimata kallihinnalisi arendavaid mängu vaid ka igapäevategevustesse kaasamist ja

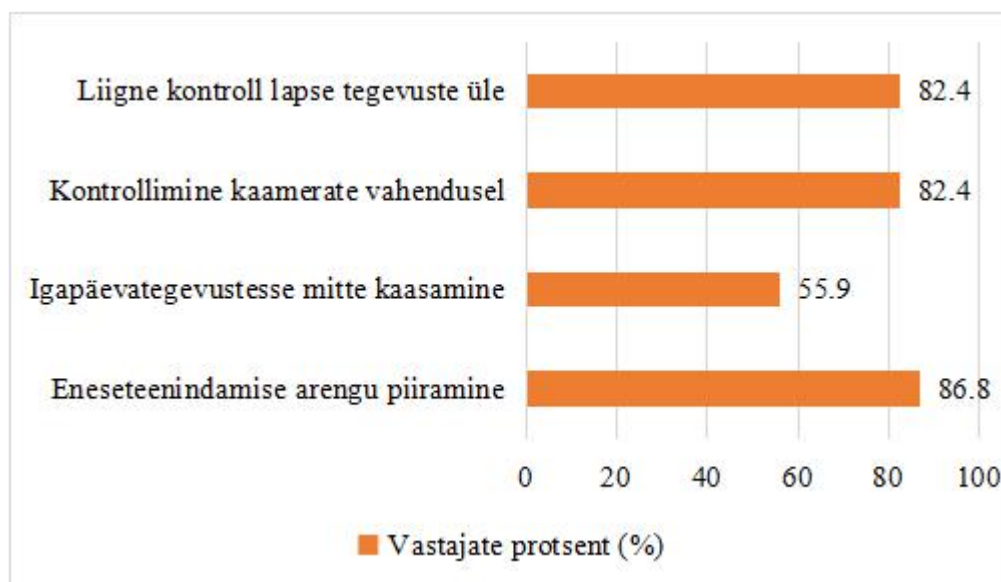
leidlike vahendite otsimist. Vajalikke teadmisi ja nõuandeid on võimalik kogenud ja professionaalsel lasteaia õpetajal lapsevanemale jagada. Lasteaednikud kasutavad oma töös mitte ainult poest ostetavaid mängu- ja vahendeid vaid meisterdavad neid ise või teevad neid lastega ühiselt. Väga paljudel juhtudel võetakse tarvidusele taaskasutatavaid materjale. Kui vanemal puuduvad vajalikud oskused, on õpetaja kohustus last toetada ja vanemale vajalikku informatsiooni jagada. Kodustes tingimustes võib laps ilma järelevalve, kaitse ja piisava tähelepanuta arengus maha jääda ning tema edasine võimekus koolis saab seetõttu häiritud. Piisavat tuge ja tähelepanu lapsele ei pidanud väärkohtlemiseks 11,8% lasteaia töötajatest.

Lapse tervise eest mitte muretsimine ei kuulu kolme ehk 4,4% töötaja arvates lapse väärkohtlemise liikide hulka. Kõrgharidusega kuni 50-aastaste õpetajate seas leidis järgnev arvamus: *tervise pärast muretsimine ei ole hooletusse jätmine, pigem võib olla laps hooleta, keda pidevalt arsti juurde veetakse*. Kui lasteaia töötaja märkab, et lapse tervisele ei pöörata piisavalt tähelepanu on õpetaja või tervishoiutöötaja kohustus sellele tähelepanu pöörata. Eelkooliealise lapse erivajadustesse peab suhtuma täie tõsidusega ja tuleb paluda lapsevanemal pöörduda perearsti või eriarsti poole. Vajadusel on õigus paluda lapsevanemal esitada lasteaeda ka vastava arsti tõend, mis sisaldab hinnangut lapse tervisele. Õpetajad vastutavad lapse heaolu, turvalisuse ja tervise eest lasteaias viibimise ajal ja iga lapsega töötav isik peaks olema teadlik lapse tervise eripäradest (nt toidutalumatuse, allergia, kroonilised haigused, puudest sõltuvad erivajadused jmt).

Ligi 59% vastajatest ehk 40 töötajat tõid hooletusse jäetud lapse märkidena välja järgnevad märksõnad: *pesemata, kasimata, must, määrdunud, liiga suured või väikesed riided ja jalanõud, ilmale mitte vastav riietus, räpane, enesehügieeni probleemid, hoolitsemata, küüned lõikamata, juuksed kammimata*. 20 töötajat märkisid, et pidevalt näljane, ebaregulaarselt ja ka ebatervislikult toitunud laps on hooletusse jäetud. Näljaseid lapsi on alushariduse töötajate sõnul kõige kergem märgata lasteaias hommikusöögi ajal. Lapsed ahnitsevad toitu ning söövad eakaaslastest suuremaid portsjoneid. Õpetajad ei keela näljastele lastele lisaportsjoneid ning vajadusel pakutakse lapsele ka õhtusöögi ajal lisa. Vajadusel hoitakse alles ka lõunasöögist järele jäänud leiva või sepikuvilud. Sellega tagatakse lapsele lasteaias oleku ajal täis köht.

2.3.6. Lapse ülekaitsmine vastajate hinnangul

Lapse ülekaitsmise korral pöörab lapsevanem või hooldaja lapsele ülemäära tähelepanu, mida laps tegelikult ei vaja. Järgnev joonis 8 kirjeldab Pärnu lasteaia töötajate arvamust ja suhtumist, mis on nende hinnangul lapse ülekaitsmine ehk ülehooldamine.

Joonis 8. Ülekaitsmise vormid lasteaia töötajate hinnangul (autori koostatud).

Antud tabel kirjeldab selgelt, et lasteaia töötajad peavad kõige enam lapse ülehooldamiseks tema eneseteenindamise arengu piiramist, mille hulka kuuluvad erinevate tegevuste lapse eest ärategemine, sh riietamine, toitmine. 86,8% töötajatest arvas, et lapse arengu piiramine on tema ülehooldamine ning see kuulub lapse väärkohtlemise vormide hulka. Kõige vähem ehk 38 vastajat arvas, et lapse mitte kaasamine igapäevategevustesse on tema ülekaitsmine. Lapse liigset kontrollimist kaamera vahendusel ja lapse tegevuste üle pidas ülekaitsuseks 82,4% töötajatest. Liigne kontroll lapse sõprade valiku ja kontrolli üle nende suhtluse üle, piirab lapse otsustusvõimet ja ei lase tal kogeda normaalseid sotsiaalseid suhteid.

Kõrgharidusega kuni 40-aastaste seas leidis arvamusi: *Laps ei tule toime lihtsamate eakohaste ülesannetega, sest ei ole nendega kokku puutunud. Lapsel puudub enesekindlus ja vanem otsustab lapse eest ka siis, kui laps on võimeline ise vastutama või otsustama.* Vanemasse, kuni 70-aastaste vanusegruppi kuulunud õpetajate seas märgiti: *Lapse ebataavalisele käitumisele otsitakse pidevalt vabandusi ja süüdi on selles õpetaja ja tema ebapädevus. Vanem ei võta ise*

vastutust ja lapsele ei seata piire ning seetõttu ei oska laps teha valikuid sobiva ja mitte sobiva käitumise vahel.

Ülekaitsuse viiside hulka lisati kuni 60-aastase kõrgharidusega õpetaja poolt emotsionaalne ülekaitsmine, mille puhul laps on seotud ühe vanemaga ja teised pereliikmed suhtlevad lapsega vähem. Vastusevariandi *muu* puhul lisati veel: *liigne muretsemise tervise pärast ja pidev arsti külastamine; põhjendamatu kontroll toiduvaliku üle; liigne kaitsmine võimalike konfliktide või ohtlike olukordade eest.*

Küsimuse puhul, kus paluti lasteaia töötajatel tuua paar näidet, millised võivad olla lapse ülekaitsuse märgid, saadi sisukaid ja pikki vastuseid. Töötajate poolt esile toodud märksõnad: *õpitud abitus, pideva lisaabi vajadus, vähesed sotsiaalsed oskused, üleriietatud, saamatus igapäevaasjadega, last koheldakse kui titat, otsustusvõimetus, kõrge enesehinnang, kartlik uute olukordade ees.* Kõige enam viidati ülehooldamise vormile, mis puudutas eneseteenindamise arengu piiramist. Elementaarne riietumis-, söömis-, korra ja hügieeniharjumuste kujunemine on eelkoolieas oluline lapse eakohaseks arenguks. Lapsevanemaga on vaja teha koostööd, et selgitada lapse võimekust ise teatud toimingutega toime tulla. Üks parimaid koostöövorme on arenguestlus ja tagasiside lapse arengule.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Lõputöö eesmärgist lähtuvalt koostatud küsimustikust saadud vastustest võib järeldada, et Pärnu linna lasteaia töötajad on teadlikud väärkohtlemise erinevatest vormidest. Vähem teadlikud ollakse väärkohtlemisele viitavatest märkidest. Hollandi õpetajate seas läbiviidud uuring andis sama tulemuse, millest järeldati, et lasteaia töötajate teadlikkust on vaja tõsta väärkohtlemise võimalikest tagajärgedest ja mõjust lapse arengule. (Schols *et al.*, 2013) Lõputöö autori hinnangul on vajalik kogu ühiskonna teadlikkuse tõstmine väärkohtlemise tõsidusest ja erinevatest vormidest. Lapse väärkohtlemise märkajaks võib osutuda ka lapsega igapäevaselt mitte kokkupuutuv isik. Lastekaitseseadus § 27 sätestab selgelt ja üheselt mõistetavalt, et abivajavast lapsest teatamise kohustus on kõigil, kellel on olemas teave abivajavast lapsest (Lastekaitseseadus, 2014) Abivajav laps on ka väärkohtlemise all kannatav laps, väärkohtlemise vormist ja väärkohtleja isikust sõltumata.

Ühtegi kirjalikku pöördumist töö koostajale ei tehtud, kuid oma kommentaarid sai jätta ankeedi lõppu. Kommentaari jättis üks eripedagoog, kellel tekkis arusaamatus küsimusega mis puudutas lapse hooletusse jätmist. Kõrgharidusega 41–50 aastane pedagoog leidis, et on suur vahe sõnade „suutmatuse“ ja „tahtmatuse“ vahel. Töö koostaja kohtus isiklikult lasteaia töötajaga, kes soovis sellele vastust. Töö autor põhjendas, et töö teema ja eesmärgi seisukohalt ei oma sõna suurt kaalu, kuna laps on sõltumata vanema suutmatusest või tahtmatusest siiski hooletusse jäetud ning lapse vajadused ei ole rahuldatud. Kui lasteaia töötaja märkab hooletusse jäetud last, on tema võimuses olukorrale tähelepanu pöörata ja abiandvate asutuste poole perekonda suunata või spetsialiste pere olukorrast teavitada. Sama seisukohta toetab ka teooria. (Compier-de Block *et al.*, 2016, lk 207) Õpetaja saadud vastusega ei rahuldunud vaid jäi oma seisukohale kindlaks. Siinkohal võib järeldada, et õpetajad hindavad pere rahalisi võimalusi ning rahaliste raskuste tõttu hooletusse jäänud laps ei pruugi abi saada.

Füüsilise väärkohtlemise vormide põhjal saavutasid kõik vastusevariandid üle 90%-lised tulemused. Saadud tulemustest võib järeldada, et lasteaia töötajad vajavad väärkohtlemise vormide meelde tuletamist, kuna lapse kehalist karistamist pidas 91,2% töötajatest lapse füüsiliseks väärkohtlemiseks. Hoolimata kõrgetest protsentidest tekitab hämmastust asjaolu, et leidub alushariduse töötajaid, kelle hinnangul ei ole lapse otsene löömine tema füüsiline väärkohtlemine. Uurimuse läbiviija hinnangul oli ankeetküsitlus lihtsalt üles ehitatud ning vastusevariandid üheselt mõistetavad. Seetõttu võib arvata, et vastati ausalt ja väljendati oma isiklikku arvamust.

Saadud vastustest emotsionaalsele väärkohtlemisele viitavate märkide kohta võib järeldada, et üheksa töötajat püüavad end näidata professionaalina, kuid neil puuduvad vajalikud teadmised, et märgata emotsionaalselt väärkoheldud last. Märkide asemel toodi välja väärkohtlemise erinevaid vorme. Kuigi lapse vaimset väärkohtlemist on keeruline avastada, ei vabanda see lasteaednike teadmatust võimalike märkide kohta. Näiteks „muutused käitumises“ ei anna selget ülevaadet viitavatest märkidest.

Kümme vastajat ei arva, et perevägivalla vahetu nägemine on lapse vaimse väärkohtlemise üks vorme. Perevägivalla juhtumite puhul on vägivallatsejaks üldiselt mees/isa ja ohvriks naine/ema. Perevägivalla tunnistajana kardavad lapsed

oma ema pärast. Täiskasvanud võivad arvata, et kuna vägivald ei ole otse lapsele suunatud, siis see ei mõjuta teda. Lapsed võivad perevägivald juhtumeid korduvalt läbi elada ja tunda hirmutunnet iga hääletõusu või järsuma liigutuse korral. Kaootilise ja konfliktse peremudeli nägemisel võib laps taolist käitumist pidada normaalsuseks. Laps kasvab üles teadmises, et naine on alistuv ja mees on vägivaldne. Varem Eesti pedagoogide seas läbiviidud uuringuga võib luua paralleeli, kus järeldati, et õpetajad säästavad end lisaprobleemidest ega soovi sekkuda pere olukorda. (Strömpl *et al.*, 2012, lk 209) Lasteaednikel on vaja teada, millist mõju kodune olukord lapsele vaimselt avaldab. Märgates last, kelle kodus esineb perevägivalda, tuleb sekkuda ja esikohale seada lapse heaolu ning vastu seista võimalikele ebameeldivustele.

Lapse seksuaalseks väärkohtlemiseks peeti kõige enam penetratsiooni ehk sisenemisega seotud vastusevariante. Seksuaalse väärkohtlemise puhul leidis lasteaiatöötajate seas vastuseid, et ei ole seksuaalselt väärkoheldud lastega kokku puutunud ja seetõttu ei osatud märke välja tuua. Märkide puhul alustati lauset *arvan* sõnaga, mis väljendab alushariduse töötaja teadmatust seksuaalsele väärkohtlemisele viitavate märkide kohta. Lapsele seksuaalse sisuga materjali kättesaadavaks tegemine ja piltide või videote koos vaatamine väärkohtleb last seksuaalselt, kuna vastav materjal ei ole eelkooliealisele mõistetav ega eakohane. Ka Tallinna lasteaiatöötajate hinnangul ei olnud lapse ühemõtteline seksuaalne ahvatlemine või meelitamine seksuaalse kuritarvitamise eesmärgil tema väärkohtlemine (Toros & Tiirik, 2016, lk 24–25). Alushariduse õpetajaid on vaja teavitada seksuaalse väärkohtlemise erinevatest vormidest ja lapse käitumises ja olemuses esinevaid märke, mis viitavad väärkohtlemisele.

Lõputöö autori hinnangul on lapse hooletusse jätmine ja hariduse mitte võimaldamine tema ilma olulise põhjuseta ka lasteaiast eemal hoidmine. Õpetaja ametijuhendis on kirjas, et lapse puudumise põhjus tuleb esimesel puudumise päeval välja selgitada. Hea tava näeb ette, et vanem teavitab lapse puudumisest rühmatöötajaid, vastasel korral on õpetaja kohustus perega ühendust võtta. Lapse pideva puudumise tulemusena ilma tervislike või perekondlike põhjuseta võivad häiruda sotsiaalsed suhted ja oskused. Siinkohal on võimalus lasteaiatöötajate juhtkonnale sekkuda ja välja selgitada lasteaiast pikaajaline puudumise põhjus.

Ankeetküsitluses paluti märkida lapse hooletusse jätmise vormid lasteaia töötaja hinnangul. Lapsevanema või hooldaja suutmatust pakkuda lapsele eakohaseid mängu variandi lisas lõputöö autor enda initsiatiivil. Teoorias ei ole välja toodud, et lapsele eakohaste mängude mittevõimaldamine on lapse väärkohtlemine. Haridusliku hooletusse jätmise alla võib antud variandi aga liigitada, kuna lapsevanemal puudub huvi lapse võimete ja oskuste arendamise suhtes. Teooria kohaselt on laps hooletusse jäetud, kui talle ei pakuta piisavalt tähelepanu, kiindumust ja tuge (Compier-de Block *et al.*, 2016, lk 207) Lapsega mitte mängimine ja mitte mängima õpetamine pärsib lapse eakohast arengut ja on lapse hariduslik hooletusse jätmine. Alushariduse töötajad võisid valiku tegemata jätta, selle leebe iseloomu tõttu. Lapse esmavajaduste rahuldamine on olulisem kui eakohased mängud.

Lasteaia töötajad, kelle igapäevatöö koosneb suuresti laste õpetamisest läbi mängu peaksid tähelepanu pöörama asjaolule, et ka vanemad oma lastega tegeleksid ja neile eakohaseid mängu võimaldaksid. Mängude valikul tuleb lähtuda lapse eelistest iseärasustest ja individuaalsest arengust. Tegevus pakub lapsele huvi, kui ta kogeb eduelamust ja saab ennast proovile panna. Seega on oluline, et eelkooliealiste lastega töötavad spetsialistid väärtustasid eakohaste mängude võimaldamist. Iga lasteaednik ka ilma erialalise väljaõppeta teab, et lapsed õpivad läbi mängu ja kogu õppeprotsess alusharidusasutuses on mänguliselt üles ehitatud.

Lasteaiatöötajatest 41% ei ole teadlikud, kas nende asutuses on olemas juhendmaterjal, mille alusel tegeletakse laste väärkohtlemise juhtumitega. Varem Eesti pedagoogide seas läbiviidud sotsiaaltööuurimusest selgus samuti, et lasteaiaõpetajad ei osanud öelda, kas nende töökohas on kehtestatud reeglid, millest saab abi vägivallajuhtumite käsitlemisel. (Strömpl *et al.*, 2012, lk 222) Võib järeldada, et tegemist on laiemas probleemiga, mis vajab päevakorda tõstmist ning lahendamist. Õpetajate seas leidis ka arvamus, mille kohaselt vastav juhend aitab väärkohtlemise juhtumite käsitlemisel vähe või üldse mitte, iga juhtumi individuaalsuse tõttu. Iga laps ja väärkohtlemise juhtum on kindlasti erinev ja olukorda tuleb suhtuda delikaatselt ja lapsest lähtuvalt. Vastav juhend on abistavaks ja toetavaks dokumendiks. Lisaks on erinevad juhendid ja seadused, mis sätestavad laste väärkohtlemise juhtumitega tegelemise. Lõputöö autorile teadaolevalt Pärnu omavalitsusel ühtne juhend puudub.

Lõputöö autori ettepanekud:

- Pärnu linna haridusosakond koostöös lastekaitse spetsialistidega koostavad Pärnu linna lasteaedadele juhendi, mille alusel laste väärkohtlemise juhtumeid käsitletakse;
- Lasteaiad tutvustavad oma asutuses olevaid eeskirju ja reegleid, millest juhindudes tegeletakse laste väärkohtlemise juhtumitega;
- Lasteaia töötajatele selgitatakse, et igal täiskasvanul on kohustus lapse väärkohtlemise märkamisel sellest teavitada, et laps saaks õigeaegselt vajalikku abi;
- Laste väärkohtlemist käsitlevatel koolitustel osalenud lasteaia töötajad annavad edasi kursustel omandatud teadmisi lasteaia teistele töötajatele;
- Laste väärkohtlemist käsitlevatel koolitustel kajastatakse perevägivalla ja laste väärkohtlemisega seotud statistilisi andmeid;
- Kodukülastuse propageerimine, kui ühe võimaluse kasutamine lapse kodu ja perega tutvumise meetodina (enne lapse lasteaeda tulekut);
- Kompaktse statistilise andmebaasi loomine laste väärkohtlemise juhtumitest Pärnu linnas, Pärnu maakonnas ja üle Eesti;
- Lastevanemate teavitamine positiivsetest kasvatusmeetoditest.

Iga täiskasvanu kohustus on väärkohtlemise märkamisel koheselt sekkuda ja lapsele abi otsida. Tundlike teemade käsitlemisel, tuleb lähtuda lapse tunnetest ja tema mõttemaailma austamisest. Oluline on luua turvaline ja usaldusväärne suhe. Lapsele ei tohi lubada, et usaldatud jutt jääb omavahele. Väärkohtlemise avastamisel tuleb kaasata teisi spetsialiste ja lapse pettumuse ärahoidmiseks ei tasu anda lubadusi, mida ei saa ega tohi hoida.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö tulemusena selgus, millised on Pärnu linna munitsipaallasteaia töötajate hinnangul laste väärkohtlemise erinevad vormid ja nendele viitavad märgid. Uurimus viidi läbi kvantitatiivse uurimusena, milles saadi vastuseid andmete kogumise ja töötlemise tulemusel. Ankeetküsitluse vahendusel osales uurimuses Pärnu linna 68 lasteaia töötajat: 59 õpetajat, neli õpetaja-abi, kaks eripedagoog/logopeedi, kaks õppealajuhatajat ja üks direktor. Küsitlus oli avatud interneti keskkonnas *Google Forms* programmis ajavahemikul 8.03.2017 – 15.03.2017.

Uurimustöö käigus selgunud põhitulemused on alljärgnevad:

- Õpetajate teadmised väärkohtlemise erinevatest vormidest on head;
- Pärnu linna lasteaia töötajad on teadlikud oma kohustusest väärkoheldud lapsest teavitamisest;
- 59% vastajatest on teadlikud, et nende asutuses on kehtestatud väärkohtlemise juhtumiga tegelemise plaan;
- Lasteaia töötajad on kõige vähem teadlikud seksuaalsele väärkohtlemisele viitavatest märkidest;
- Lasteaednikud omavad füüsilisest hooletusse jätmisest paremaid teadmisi kui emotsionaalsest hooletusse jätmisest;
- Lasteaednike arvates aitaks väärkohtlemise märkamisele kõige enam kaasa lasteaia töötajate koolitamine väärkohtlemise märkamisest ja lastevanemate teavitamine positiivsetest lastekasvatusmeetoditest;
- Lasteaia töötajate hinnangul on vajalik hoiakute muutmine ühiskonnas ning riiklik ennetustöö väärkohtlemise varajaseks märkamiseks;
- Lasteaia töötajad teavad, kelle poole lapse väärkohtlemise märkamise korral pöörduda – esmalt kolleegi ja seejärel direktori.

Lõputöö uurimuse tulemusi saavad kasutada Pärnu linna haridusosakonna spetsialistid, kuid ka kõikide Pärnu linna hallatavate lasteaedade direktorid ja õppealajuhatajad, et parandada lasteaednike teadmisi laste väärkohtlemise vormidest, väärkohtlemisele viitavatest märkidest ja teavitada neid asutuses oleva juhendi olemasolust ja selle sisust.

Vajakajäämiseks võib lugeda respondentide väikest arvu, kuna suurem vastajate hulk oleks andnud töötajate teadmistest parema ülevaate. Madalat huvi võib seostada õpetajate suurema töökoormusega kevadisel arenguveestluste ajal. Uurimuses osales veerand Pärnu linna lasteaia õpetajatest. Edaspidistes uurimustes võib kaaluda kvalitatiivse uuringu läbiviimist. Ajaliselt oleks töö mahukam, kuid otsene kontakt võib anda paremaid tulemusi.

Väärkoheldud lapsel võivad ilmned kehalised või vaimsed väärkohtlemisele viitavad märgid. Käitumine võib olla agressiivne, provokatiivne, üliaktiivne, ärev, vastu hakkav või vastupidi liiga ettevaatlik, kuulekas, alluv, arglik, kartlik. Lapse igapäevane toimetulek on häiritud ja tema sotsiaalsed- ja kohanemisoskused on häiritud. Väärkohtlemise tagajärjel on neil raskem luua usaldusväärseid ja lähedasi sõprussuhteid. Kodust pingelist ja vägivaldset olukorda võib laps pidada normaalsuseks ning oma probleeme võib ta hakata füüsilise vägivalla abil lahendama. Väärkoheldud lapse käitumine ei vasta alati ühiskonnas aktsepteeritud käitumisnormidele ning mittemõistmise tõttu võib laps langeda veelgi sügavamasse depressiooni. Laste väärkohtlemise teema on rahvatervise küsimus ning vajab pidevalt päevakajalisena hoidmist.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Pärnu linna lasteaia töötajad vajavad laste väärkohtlemise vormide ja nendele viitavate märkide meelde tuletamist ja üle kordamist. Lasteaia õpetajaid tuleb teavitada laste väärkohtlemise probleemist kui üldise rahvatervise küsimusest. Eelkooliealiste lastega töötavad spetsialistid peavad olema teadlikud oma töö olulisusest ning iga esilekerkiva probleemi korral tuleb otsida abi. Väärkohtlemisel ei ole kunagi kergemaid vorme, iga väärkohtlemine on last kas vaimselt või füüsiliselt kahjustav. Laps ei ole kunagi väärkohtlemises süüdi, selle eest vastutab tema eest hoolt kandev täiskasvanu ja ühiskonnas on vaja levitada positiivseid kasvatusmeetodeid ja vanemaid on tarvis õpetada neid kasutama.

VIIDATUD ALLIKAD

- Ahven, A., Leps, A., Tammiste, B., Salla, J., Tamm, K., Kraas, K., ... Kõiv, T. (2016). *Kuritegevus Eestis 2015. Loetud aadressil* http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf
- Balan, C. (2016). Child abuse. Case study. *Proceedings of the Scientific Conference AFASES*, 517–522. <http://doi.org/10.19062/2247-3173.2016.18.2.4>
- Butchart, A., Harvey, A., Mian, M., & Färniss, T. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. Retrieved from: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf
- Calheiros, M., Monteiro, M., Patricio, J., & Carmona, M. (2016). Defining Child Maltreatment Among Lay People and Community Professionals: Exploring Consensus in Ratings of Severity. *Journal of Child and Family Studies*, 25(7), 2292–2305. <http://doi.org/10.1007/s10826-016-0385-x>
- Cheung, C. (2016). Preventing physical child abuse by legal punishment and neighbor help. *Children and Youth Services Review*, 71, 45–51. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.10.024>
- Compier-de Block, L., Alink, L., Linting, M., van den Berg, L., Elzinga, B., Voorthuis, A., ... Bakermans-Kranenburg, M. (2016). Parent-Child Agreement on Parent-to-Child Maltreatment. *Journal of Family Violence*, 32(2), 207–217. <http://doi.org/10.1007/s10896-016-9902-3>
- Dias, A., Sales, L., Hessen, D., & Kleber, R. (2015). Child maltreatment and psychological symptoms in a Portuguese adult community sample: the harmful effects of emotional abuse. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 24(7), 767–778. <http://doi.org/10.1007/s00787-014-0621-0>
- Ellenbogen, S., Klein, B., & Wekerle, C. (2014). Early childhood education as a resilience intervention for maltreated children. *Early Child Development and Care*, 184(9), 1364–1377. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2014.916076>

- Goebbels, A., Nicholson, J., Walsh, K., & De Vries, H. (2008). Teachers' reporting of suspected child abuse and neglect: Behaviour and determinants. *Health Education Research*, 23(6), 941–951. <http://doi.org/10.1093/her/cyn030>
- Goldman, J., & Grimbeek, P. (2015). Preservice Teachers' Sources of Information on Mandatory Reporting of Child Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(3), 238–258. doi:10.1080/10538712.2015.1009607
- Hillis, S., Mercy, J., & Saul, J. (2016). The enduring impact of violence against children. *Psychology, Health & Medicine*, 22 (4), 393–405. <http://doi.org/10.1080/13548506.2016.1153679>
- Hilton, L. (2016). Child abuse diagnosis needs careful analysis. *Dermatology Times*, 37(1), 16–22.
- Islam, M. (2015). Fundamental Human Rights towards Childhood: Islamic Guidelines are Unique to Protect the Child. *Journal of Asia Pacific Studie*, 4(2), 177–202.
- Jud, A., Fegert, J., & Finkelhor, D. (2016). On the incidence and prevalence of child maltreatment: a research agenda. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 10(17), 1–5. <http://doi.org/10.1186/s13034-016-0105-8>
- Justiitsministeerium. (2015). *Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015–2020*. Loetud aadressil https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf
- Kim H., Wildeman C., Jonson-Reid M., & Drake B. (2017). Lifetime Prevalence of Investigating Child Maltreatment Among US Children. *American Journal of Public Health*, 107(2), 274–280. <http://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303545>
- Koolieelse lasteasutuse pedagoogide kvalifikatsiooninõuded. (2013). *Riigi Teataja I*, 4, 36. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/103092013036>
- Koolieelse lasteasutuse seadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 27, 387. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015022>
- Lapse õiguste konventsioon. (1996). *Riigi Teataja II*, 16, 56. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Lastekaitseseadus. (2014). *Riigi Teataja I*, 06.12.2014, 1. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016024?leiaKehtiv>

- Marshall, N. (2012). A Clinician's Guide to Recognizing and Reporting Parental Psychological Maltreatment of Children. *Professional Psychology: Research and Practice*, 43(2), 73–79. doi:10.1037/a0026677
- Ometto, M., de Oliveira, P., Milioni, A., dos Santos, B., Scivoletto, S., Busatto, G., ... Cunha, P. (2016). Social skills and psychopathic traits in maltreated adolescents. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 25(4), 397–405. <http://doi.org/10.1007/s00787-015-0744-y>
- Overbeek, M. M., de Schipper, J. C., & Lamers-Winkelmann, F. (2013). Effectiveness of specific factors in community-based intervention for child-witnesses of interparental violence: A randomized trial. *Child Abuse & Neglect*, 37(12), 1202–1214. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1016/j.chiabu.2013.07.007>
- Politsei- ja Piirivalveamet. (2013). *Ohutusraamat koolilapse vanemale*. Paide: Kuma Print.
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., & Collishaw, S. (2011). *Child abuse and neglect in the UK today*. Retrieved from: <http://clouk.uclan.ac.uk/6022/>
- Scott, S., Lewsey, J., Thompson, L., & Wilson, P. (2013). Early parental physical punishment and emotional and behavioural outcomes in preschool children. *Child: Care, Health and Development*, 40(3), 337–345. <http://doi.org/10.1111/cch.12061>
- Schols, M., Ruiter, C., & Öry, F. (2013). How do public child healthcare professionals and primary school teachers identify and handle child abuse cases? A qualitative study. *BMC Public Health*, 13(807), 1–16. <http://doi.org/10.1186/1471-2458-13-807>
- Séguin-Lemire, A., Hébert, M., Cossette, L., & Langevin, R. (2017). A longitudinal study of emotion regulation among sexually abused preschoolers. *Child Abuse & Neglect*, 63, 307–316. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.11.027>
- Shelby, M. (2008). Recognising signs of child abuse and neglect. *Practice Nurse*, 36(2), 32–35.
- Soonets, R., Loko, J., Loko, T., Roomeldi, M., Põldsepp, I., Haldre, L., ... Saar, S. (1997). *Laste väärkohtlemine*. Tartu: Atlex.

- Strömpl, J., Selg, M., & Linno, M. (2012). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tervise Arengu Instituut. (2014). *Lapse vaimse tervise toetamine lasteaias. Juhendmaterjal*. Tallinn: Altex
- Toros, K., & Tiirik, R. (2016). Preschool Teachers' Perceptions About and Experience with Child Abuse and Neglect. *Early Childhood Education Journal*, 44(1), 21–30. <http://doi.org/10.1007/s10643-014-0675-0>
- Ungar, M. (2009). Overprotective Parenting: Helping Parents Provide Children the Right Amount of Risk and Responsibility. *American Journal of Family Therapy*, 37(3), 258–271. <http://doi.org/10.1080/01926180802534247>
- Viezel, K., & Davis, A. (2015). Child maltreatment and the school psychologist. *Psychology in the Schools*, 52(1), 1–8. <http://doi.org/10.1002/pits.21807>
- Õiguskantsleri Kantselei. (2015). *Lapse õigused*. Loetud aadressil http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/IMCE/Lapse%20%C3%B5iguste%20voldik_veeb.pdf
- Õiguskantsleri seadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 29, 406. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/106042016023?leiaKehtiv>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Ankeet

Hea lastega töötav spetsialist!

Käesoleva küsimustiku on koostanud Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse üliõpilane Heike Peterson oma lõputöö tarbeks. Töö teema on "Laste väärkohtlemise märkamine töötajate poolt Pärnu munitsipaallasteaedade näitel", mille eesmärk on välja selgitada kui teadlikud on lasteaiatöötajad laste väärkohtlemisest ja selle märkamisest ning kuidas nad edasi käituvad.

Teie puutute oma igapäevatoos kokku lastega ja olete väga oodatud osalema väärkohtlemise märkamist käsitlevas uuringus. Teie arvamuse teadasaamise abil on võimalik välja selgitada lastega töötavate spetsialistide informeerimise ja koolitamise vajadus laste väärkohtlemise teemal. Vastav info on omavalitsusele ja laiemalt ühiskonnale ning loomulikult märkamist vajavatele lastele vajalik.

Uurimus on anonüümne ja tulemusi kasutatakse üldistatud kujul. Enamik küsimusi on valikvastustega, seega valige pakutud variantidest Teile sobivaim ning märkige see. Palun vastake kõikidele küsimustele. Ankeedi täitmine võtab aega umbes 15 minutit.

Täna koostöö eest!

Palun märkige oma amet *

õpetaja

õpetaja-abi

logopeed/eripedagoog

tervishoiutöötaja

Muu:

Palun märkige oma haridus *

keskharidus

Kutseharidus

Kesk-eri

kõrgharidus

Muu:

Kas Teil on erialane haridus? *

jah

ei

Palun märkige, kui pikk on Teie ametis või valdkonnas töötamise staaž *

kuni 5 aastat

20-30

5-10

10-20

30-40

40-

Palun märkige oma vanus *

-30

31-40

41-50

51-60

61-70

71-

1. Märkige, mis on Teie jaoks lapse füüsiline väärkohtlemine? Võite valida mitu. *

Löömine

Peksmine

Kehaline karistamine (nt tutistamine, vitsa andmine, raputamine)

Nügimine, lükkamine, tõukamine

Raputamine

Küünistamine, näpistamine

Põletamine

Lämmatamine, kägistamine

Uputamine

Relva kasutamine lapse vastu

Muu:

2. Palun tooge paar näidet, millised võivad olla lapse füüsilise väärkohtlemise märgid? *

.....

3. Mis on Teie jaoks lapse vaimne väärkohtlemine? Võite valida mitu. *

Terrorseerimine

Manipuleerimine

Sõimamine, solvamine

Karjumine

Lapse isoleerimine normaalsest sotsiaalsest suhtlemisest

Tusatsemine

Ähvardamine

Hirmutamine

Tõrjuv ja vaenulik käitumine

Halvustamine ja kritiseerimine

Liikumise piiramine

Alusetu süüdistamine

Perevägivalla vahetu kuulmine

Perevägivalla vahetu nägemine

Vägivallajuhtumi tagajärgede nägemine

Muu:

4. Palun tooge paar näidet, millised võivad olla lapse vaimse väärkohtlemise märgid? *

.....

5. Mis on Teie jaoks lapse seksuaalne väärkohtlemine? Võite valida mitu. *

Lapse suudlemine

Lapse katsumine läbi riiete

Vaginaalne suguühe lapsega

Anaalne suguühe lapsega

Oraalseks lapsega

Lapsega koos seksuaalse sisuga piltide vaatamine

Lapsega koos seksuaalse sisuga videote vaatamine

Seksuaalse sisuga materjali kättesaadavaks tegemine lapsele

Lapse riietamine eakohaselt mittevastavalt

Seksuaalse sisuga mängude mängimine lapsega (vanemad, õed, vennad, hooldajad)

Muu:

6. Palun tooge paar näidet, millised võivad olla lapse seksuaalse väärkohtlemise märgid? *

*

.....

7. Mis on Teie jaoks lapse hooletussejätmine? Võite valida mitu. *

Lapse esmavajaduste rahuldamata jätmine (toit, riided, peavari)

Lapsevanema või hooldaja suutmatus pakkuda lapsele haridust

Lapsevanema või hooldaja suutmatus pakkuda lapsele järelevalvet ja kaitset

Lapsevanema või hooldaja suutmatus pakkuda lapsele tuge ja tähelepanu

Lapsevanema või hooldaja suutmatus pakkuda lapsele eakohaseid mängu

Lapse tervise eest mitte muretsimine

Muu:

8. Palun tooge paar näidet, millised võivad olla lapse hooletussejätmise märgid? *

.....

9. Mis on Teie jaoks lapse ülekaitsmine? Võite valida mitu. *

Liialdamine kontrolli hoidmisega lapse tegevuste üle (nt laste omavaheliste suhete kontrollimine, sõprade valikusse sekkumine)

Laste kontrollimine kaamerate vahendusel

Igapäevategevustesse mitte kaasamine (kodutööd, toidu valmistamine jmt)

Eneseteenindamise arengu piiramine (last riietatakse, söödetakse jmt)

Muu:

10. Millised võivad olla lapse ülekaitsmise märgid? *

.....

11. Kas Teie lasteaias on kehtestatud reeglid või eeskirjad, millest juhindudes tegeletakse laste väärkohtlemise juhtumitega? *

Jah

Ei

Ei tea

Muu

12. Kas ja millist abi olete dokumendis kirjas olevast informatsioonist saanud?

.....

13. Millistest seadustest saate abi, kui vajate infot laste õiguste kohta? *

Lastekaitseadus

Õiguskantsleri seadus

ÜRO Lapse õiguste konventsioon

Eesti Vabariigi Põhiseadus

Koolieelse lasteasutuse seadus

Perekonnaseadus

Muu:

14. Kuidas käitute lapse väärkohtlemise märkamise korral? *

Räägin oma tähelepanekust kolleegidega (rühma siseselt)

Räägin oma tähelepanekust lapsevanemale

Teavitan oma tähelepanekust direktorit

Teavitan oma tähelepanekust lasteaia tervishoiutöötajat

Teavitan oma tähelepanekust politseid, lastekaitsetöötajat või sotsiaaltöötajat

Teavitan oma tähelepanekust Pärnu ohvriabi

Helistan lastebitelefonil 116 111

Teavitamine ei kuulu minu töökohustuste hulka

Ei teavita kedagi, kuna võin eksida

Muu:

15. Mis Teie arvates aitaks kaasa lapse väärkohtlemise märkamisele?

Perede kodukülastus

Lasteaia töötajate koolitamine väärkohtlemise märkamisest

Lapsevanemate koolitamine/teavitamine positiivsetest lastekasvatusmeetoditest

Muu

16. Kas olete viimase viie aasta jooksul osalenud koolitusel, mis käsitles laste väärkohtlemist?

Jah

Ei

Muu

Kui soovite midagi veel lisada, siis tehke seda palun siin.

.....

Suurimad tänud uuringus osalemise eest!

SUMMARY

RECOGNITION OF CHILD ABUSE BY PRE-SCHOOL EDUCATION PROFESSIONALS USING THE EXAMPLE OF MUNICIPAL KINDERGARTENS IN PÄRNU.

Heike Peterson

It should be easier to avoid violence than to handle the consequences of it. It is important that somebody notices it and knows what steps to take next. Pre-school children are very vulnerable and unpleasant childhood experiences can influence them also at a later age. Physical and/or mental violence can cause various illnesses and relationship issues later in life.

The research problem of this thesis is discovering, noticing and reporting child abuse and/or continuing to work with this information by kindergarten employees who are in contact with children in their everyday work. The objective of the thesis is to research and analyse what do the employees of Pärnu's municipal kindergartens consider to be child abuse and the signs indicating its different forms. The research aims to answer the following question: how aware are the employees of Pärnu's municipal kindergartens about different forms of child abuse and the signs indicating it?

A child is a person just like an adult and has rights, obligations, interests and needs like an adult. All the human rights apply to children. No one can claim ownership over a child, not even their parent. No form of violence against a child is justified, be it mental or physical. Mental violence is understood as humiliating, insulting, isolating and other activities that impact the mental well being of a child. Physical violence is understood as using force with an intent to cause pain (no matter how light or strong) and discomfort. Corporal punishment and threatening with corporal punishment are also considered violence. Child Protection Act provides that neglect of a child, mental, emotional, physical and sexual abuse of a child, including humiliation, frightening and physical punishment of a child, also punishment of a child in any other manner which

endangers his or her mental, emotional or physical health is prohibited. To answer the research question, the author decided to use quantitative research method characterized by a large sample along with gathering and analysing numerical data. The data was gathered via a questionnaire. The sample consisted of professionals working with children at kindergartens managed by the city of Pärnu.

Based on the answers it can be concluded that kindergarten employees in the city of Pärnu are aware of different forms of abuse. The awareness of signs indicating abuse is lower. Regarding forms of physical abuse, all the forms of it listed in the questionnaire had a recognition rate of over 90%. Based on these results it can be concluded that kindergarten employees need to be reminded of the forms of abuse. Ten respondents do not find that directly witnessing domestic violence is one of the forms of mental child abuse. When it comes to sexual abuse of a child, it was most often associated with answers regarding penetration or insertion. There were kindergarten employees who answered that they have not been exposed to sexually abused children and could not highlight the signs of it. 41% of kindergarten employees do not know whether their establishment has guidelines for addressing child abuse cases or not.

The main recommendations from the author of the thesis are the following:

- Drawing up guidelines for kindergartens in the city of Pärnu for addressing child abuse cases;
- Kindergartens introducing the regulations and rules of their establishments for addressing child abuse cases;
- Kindergarten employees who have participated in trainings about child abuse passing on their knowledge onto other kindergarten employees;
- Promoting home visits as one of the methods of getting familiarized with a child's home and family;
- Creating a compact static database of child abuse data and including this data in trainings aimed at kindergarten employees;
- Informing parents about positive upbringing methods.

Every adult is obliged to immediately intervene when they notice abuse and seek help for the child. When addressing sensitive topics, it must be based on the feelings of the child and respect towards his or her way of thinking.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heike Peterson,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Laste väärkohtlemise märkamine alushariduse töötajate poolt Pärnu munitsipaallasteaedade näitel,

mille juhendaja on Anu Aunapuu,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 16.05.2017